

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Bc. Michaela Hauserová

Pobyt ozbrojených sil jiných států na území České republiky

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Jan Ondřej, DSc.

Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. 12. 2014

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 12. 2014

Bc. Michaela Hauserová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce doc. JUDr. Janu Ondřejovi, DSc. za cenné rady a připomínky k mé práci. Děkuji i celé své rodině a přátelům za pomoc a podporu, které se mi dostalo při vzniku této práce.

Obsah

Úvod	5
I. Mezinárodní bezpečnost	9
<i>I. 1. Právní vymezení bezpečnosti a mezinárodní bezpečnosti</i>	<i>9</i>
I. 1. 1. Vymezení bezpečnosti obecně	11
<i>I. 2. Mezinárodní zajištění bezpečnosti</i>	<i>14</i>
I. 2. 1. Systém kolektivní bezpečnosti OSN	14
I. 2. 2. Systém kolektivní sebeobraný NATO	18
<i>I. 3. Zajištění bezpečnosti ČR s důrazem na jeho mezinárodněprávní rozměr</i>	<i>21</i>
I. 3. 1. Důvody přítomnosti cizích ozbrojených sil na území ČR	24
I. 3. 2. Umístění radarové základny v ČR – prostředek k zajištění bezpečnosti	26
II. Suverenita státu	29
II. 1. Územní suverenita a územní výsost	33
II. 2. Radarová základna a otázka státního území ČR	35
II. 3. Radarová základna – omezení suverenity ČR?	37
II. 4. Vojenské základny a územní suverenita	42
III. Jurisdikce	50
III. 1. Vztah jurisdikce a suverenity	55
III. 2. Právní zakotvení pobytu ozbrojených sil na území jiného státu	56
III. 2. 1. Dohody o statutu ozbrojených sil - SOFA	58
III. 2. 2. Memorandum of Understanding	60
III. 2. 3. Tactical Agreement/Arrangement	61
III. 3. NATO SOFA	62
III. 4. Radarová základna USA v ČR – otázka souladu se závazky ČR	65
III. 5. Jurisdikce nad ozbrojenými silami USA v ČR (ČR – USA SOFA)	68
III. 5. 1. Jurisdikce nad ozbrojenými silami USA na základnách v jiných státech	73
Závěr	77
Seznam zkratk	80
Seznam použité literatury a pramenů	81
Resumé	89
Summary	90
Seznam klíčových slov v jazyce práce a jejich překlad do anglického jazyka	92
Název práce v anglickém jazyce	92

Úvod

Jedním ze znaků státu je suverenita, jejíž neoddělitelnou součástí je povinnost zajistit obranyschopnost a bezpečnost státu a jeho obyvatel. Jen za předpokladu efektivně zabezpečeného státu mohou občané plně užívat všech svých práv a svobod. Stát musí být připraven na možnosti narušení práva a pořádku vyvolané celou škálou hrozeb, ať už vojenského či nevojenského charakteru.

Bezpečnost je v rámci České republiky pojímána široce. Je chápána jako zajištění svrchovanosti a územní celistvosti ČR, ochrana jejích demokratických základů, ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot ale i životního prostředí nebo kulturního dědictví.

Zajištění bezpečnosti je základní povinností státu. Představuje nejvyšší hodnotu, ke které by mělo veškeré jednání státních orgánů směřovat. Stát je suverénní a může se tak dobrovolně rozhodnout, zda vstoupí do libovolných mezinárodněprávních závazkových vztahů. Pomocí dvoustranných či vícestranných smluv se svrchovaný stát stává součástí mezinárodního společenství a mezinárodních a nadnárodních organizací, které si mimo jiné kladou za cíl udržet mezinárodní bezpečnost a tím i zajistit bezpečnost svých členských států. Výměnou za poskytnutí závazku směrem k organizaci se státům dostává výhod v podobě zaštitění jejich bezpečnosti danou organizací. Výhody jsou tedy založeny na recipročním základě a stát se často musí v důsledku svého členství vzdát části své suverenity.

Ne vždy je nutno k zajištění bezpečnosti použít ozbrojených sil, i v těchto situacích však jejich nasazení zajistí rychlejší, efektivnější a snazší provedení mise. Jsou však případy, kdy je pomoc sil nezbytná.

Právní postavení příslušníků ozbrojených sil je specifické. Na rozdíl od běžných civilních povolání s sebou toto nese zvláštní požadavky, které jsou nutné pro řádný výkon takového povolání. Příslušníci mají za úkol bránit určité území či celé mezinárodní společenství a za tímto účelem mohou dokonce použít sílu proti jiným osobám či například využít cizího majetku a to vše za účelem bránění vyšších hodnot. Je nutné, aby přijali závazek naprosté loajality vůči svému nadřízenému, ať už je to stát, ze kterého pocházejí, nebo mezinárodní organizace, která využila jejich služby. V krajním případě jsou nuceni položit i své životy. Za účelem dosažení předem zmíněných cílů, především zajištění mezinárodní bezpečnosti i bezpečnosti jednotlivých

států, je nutná existence zvláštní právní úpravy postavení ozbrojených sil v podobě různých výsad a imunit.

Nejviditelnějším projevem pobytu cizích ozbrojených sil na území jiného státu je zásah do jeho jurisdikce. V praxi bývá často problematické určit, jaký právní řád se bude na personál vztahovat, zda právní řád státu vysílajícího či přijímajícího. Je také otázkou, zda, popř. do jaké míry, bude ohrožena či porušena suverenity státu přijímajícího ozbrojené síly.

Česká republika je součástí mezinárodního společenství a jako taková je povinná dodržovat závazky, které pro ni z takového vztahu vyplývají. ČR se nenachází ve vakuu. Pro současný svět je charakteristický systém globálního propojení. Co ovlivňuje bezpečnost jednoho subjektu mezinárodního práva, má vliv i na ostatní. K zajištění bezpečnosti státu je tedy potřeba vybudovat spletitý hierarchicky uspořádaný bezpečnostní systém, který je kombinací mezinárodních a vnitrostátních mechanismů a nástrojů.

Mezinárodní zajištění bezpečnosti České republiky je dáno zejména rámcem našeho členství v Organizaci spojených národů, Organizaci Severoatlantické smlouvy a Evropské unii. Tyto představují nedílnou součást naší bezpečnostní politiky a díky nim získala ČR bezpečnostní záruky dříve nevídané. Takové záruky typu kolektivní bezpečnosti a sebeobranu ovšem ze strany mezinárodních organizací nejsou jednostranným úkonem a „bezdůvodným obohacením“ pro ČR. Aby ČR mohla požívat takových výhod, je nucena dostát svým závazkům, ke kterým se přihlásila podpisem zakládajících či přístupových smluv k těmto mezinárodním organizacím. Členství v nich není samoučelné, jeho výrazem jsou nejenom práva, ale i povinnosti. To se odráží i v nutnosti zacházet s cizími ozbrojenými silami na území ČR určitým způsobem.

Stejně jako se různí zdroje ohrožení bezpečnosti, různí se i důvody, pro které se cizí síly vyskytují na území jiného státu. Projevem závazků, které má členský stát vůči mezinárodním organizacím, je povinnost podílet se na jejich zahraničních operacích (podle možností státu), tzn. vysílat vlastní ozbrojené síly na území jiných států za účely vojenskými i nevojenskými. Vojenskými rozumějme např. operace dle kapitoly VII Charty OSN či vojenské akce podle čl. 5 Severoatlantické smlouvy, nevojenskými potom humanitární či ekologické mise. Za účelem zajištění akceschopnosti

a připravenosti uskutečňují státy i mezinárodní organizace cvičení svých ozbrojených sil. Ta se často odehrávají na území státu, odkud příslušníci nepocházejí. Jiný důvod přítomnosti cizích ozbrojených sil na teritoriu jiného státu je působení příslušníků na vojenských základnách tam umístěných.

Problematika právního postavení příslušníků cizích ozbrojených sil na území ČR je téma velmi opomíjené. Ani společnost ani akademická sféra mu nevěnují přílišnou pozornost. Zájem se obrací spíše k vojsku ČR v zahraničí v případě jejich účasti v mezinárodních operacích. Pouze sporadicky se veřejnost zajímá o cizí ozbrojené síly pobývající na našem území. V historii samostatné ČR se zájem o toto téma zvedl pouze v případě projektu vybudování radarové základny USA na našem území, který by s sebou nesl i příchod amerických ozbrojených sil.

Původní souhlas s vystavěním základny a tedy i s přítomností ozbrojených sil USA v ČR byl ze strany ČR veden záměrem zajistit efektivněji bezpečnost státu a dalších částí euroatlantického prostoru, kam by účinky radaru dosahovaly. ČR se tak projevila jako kvalitní partner na poli zajišťování mezinárodní bezpečnosti.

Se zapojením ČR do projektu vybudování radaru by souvisela řada právních otázek. (i) Právní zakotvení projektu, tedy mezinárodněprávní režim smluv, které by upravovaly práva a povinnosti stran vztahující se k výstavbě a režimu základny. (ii) Možné ohrožení suverenity ČR v souvislosti se zřízením základny na našem území. (iii) Právní postavení personálu USA obsluhujícího radar, zejména pak ozbrojených sil a s tím související otázka jurisdikce. (iv) Mezinárodněprávní závazky, které by ČR k podpisu smluv o radaru vedly. (v) Otázky zapojení mezinárodních organizací do projektu.

Cílem této práce je poskytnout ucelený úvod do právních otázek, které se pojí s právním postavením příslušníka ozbrojených sil na území jiného státu. Důraz, jak plyne z názvu práce, je kladen na postavení ozbrojených sil jiných států na území ČR za použití příkladu USA v rámci jejich pobytu na dříve plánované vojenské základně. Pro účely komparace je uvedeno právní postavení amerických ozbrojených sil i na území dalších států.

Po metodologické stránce bude práce komponována především za použití deskriptivní, analytické a komparativní metody. Účel práce je osvětlit problematiku v širším kontextu, a to zejména s důrazem na vliv tématu na zajištění mezinárodního

míru a bezpečnosti a bezpečnosti ČR. Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, jež mají téma práce zkoumat z různých perspektiv a souhrnně je analyzovat.

Pobyt cizích ozbrojených sil na území přijímajícího státu je téma bezpečnostní. První část práce bude tedy věnována úvodu do bezpečnostní problematiky a vymezení pojmu bezpečnost a mezinárodní bezpečnost. Bude vysvětleno, jaké důvody vedou k přítomnosti ozbrojených sil na území jiného státu a jak tyto mohou sloužit k zajištění bezpečnosti přijímajícího státu. Dále kapitola nastíní prostředky užívané k zajištění bezpečnosti mezinárodní i bezpečnosti ČR.

Druhá část práce bude pojednávat o suverenitě státu. V úvodu zmíněné obecné atributy suverenity státu dle mezinárodního práva budou aplikovány na příklad plánované americké základny v ČR. Bude ukázáno, jak by její vybudování a související pobyt ozbrojených sil USA působil na vnitřní a vnější složku suverenity ČR. Stejně tak budou porovnány příklady dalších amerických základen umístěných ve světě.

Závěrečná třetí část práce se bude zabývat aspekty výkonu jurisdikce vůči ozbrojeným silám přítomným na území ČR, tedy opět s příkladem ozbrojených sil USA. Bude zobecněno, jaké standardy v tomto ohledu poskytuje NATO. Příkladem bude uveden i statut amerických ozbrojených sil na území jiných států. Vysvětleny budou jednotlivé druhy jurisdikce a bude vymezeno, jaké právo se bude na příslušníky cizích ozbrojených sil při jejich působení v jiném státě aplikovat – zda právo státu přijímajícího či vysílajícího. Akcent bude veden na trestní jurisdikci. Popsány budou právní nástroje, které zakotvují statut ozbrojených sil, čili smlouvy o právním postavení sil.

I. Mezinárodní bezpečnost

I. 1. Právní vymezení bezpečnosti a mezinárodní bezpečnosti

Obecné pojetí bezpečnosti je bráno jako relativní absence hrozby, z pohledu mezinárodního práva zejména absence hrozby ozbrojeného konfliktu. Mezinárodní bezpečnost je viděna i jako stav mezinárodních vztahů, kdy nejsou ohroženy zájmy bezpečnosti jednotlivých států a není ohrožován mezinárodní mír.¹

Bezpečnost se dá chápat v mezinárodním, kolektivním či národním smyslu.

Charta Organizace spojených národů² (Charta OSN) z r. 1945 používá k referenci o bezpečnosti anglický termín „*security*“. Konkrétně se tak děje např. v úvodním čl. 1, který určuje jako jeden z cílů OSN *udržování „mezinárodního míru a bezpečnosti“*. Podle čl. 11 *může Valné shromáždění jednat o veškerých otázkách týkajících se udržování „mezinárodního míru a bezpečnosti“*. Čl. 24 dává *základní odpovědnost za udržování „mezinárodního míru a bezpečnosti“* Radě bezpečnosti.

Pojmem „mezinárodní bezpečnost“ se rozumí mezinárodní vztahy, kdy nejsou ohroženy národní bezpečnosti států a kdy není ohrožován ani mezinárodní mír. Mezinárodní bezpečnost stojí na zásadách stanovených Chartou OSN, konkrétně například na zákazu použití síly nebo hrozby silou, zákazu vměšování se a povinnosti států urovnávat své mezinárodní spory mírovými prostředky.

Charta OSN slovní spojení „mezinárodní bezpečnost“ sice hojně používá, nicméně přesné vymezení termínu nestanoví. Z toho důvodu je třeba vykládat pojem v kontextu cílů a zásad OSN a textu Charty OSN, stejně jako z mezinárodní praxe států a mezinárodních organizací. Termín staví Charta zásadně do kontextu s výrazem „mezinárodní mír“. Nikdy totiž nestojí spojení „mezinárodní bezpečnost“ v Chartě samostatně.³ Spojení bezpečnosti a míru je ovšem na místě, jelikož mezinárodní

¹ MRÁZEK, Jan. *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha : Academia, 1990. ISBN 80-200-0220-0, s. 70.

² Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora, Praha: Informační centrum OSN, 2002. Toto i další ustanovení Charty OSN citovaná v textu této práce jsou převzata z této publikace.

³ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení : prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-129-8, s. 11.

bezpečnosti nemůže být dosaženo, pokud je ohrožován mezinárodní mír. Lze se vyjádřit i v tom smyslu, že mír je výsledkem bezpečnosti.⁴ Pro tento účel je nutné v mezinárodních vztazích uplatňovat zásady rovnosti a stejné bezpečnosti.

Kolektivní bezpečnost se chápe v užším smyslu než mezinárodní bezpečnost. Systém kolektivní bezpečnosti je tvořen státy, které se dohodnou, že vzájemné konflikty a spory nebudou řešit silou. Utváří se tedy za účelem zajištění bezpečnosti jejich účastníků, s cílem obrany proti útokům ze strany subjektů stojících mimo její struktury. Charta OSN pojem kolektivní bezpečnosti také výslovně neobsahuje. Dá se ovšem usuzovat, že systém kolektivní bezpečnosti je utvářen systémem OSN⁵. A aby mohla být organizace považována i za organizaci kolektivní bezpečnosti, je nutné, aby jí členské země poskytly pravomoci v oblasti mezinárodního míru a bezpečnosti.

Národní bezpečnost je spojována s bezpečností vojenskou a možností se bránit při jejím ohrožení či porušení. Dnes je chápána i jako zabezpečení svobodného a nezávislého rozvoje. K tomu mohou státy využívat vnitřní a vnější opatření, o nichž bude pojednáváno dále.

Stejně jako Charta OSN neudává jednoznačné vymezení pojmu „mezinárodní bezpečnost“, tak ani ústavní pořádek ČR pojem „bezpečnost České republiky“ explicitně nedefinuje. Význam lze ovšem dovodit z koncepce ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Z jeho důvodové zprávy lze vyčíst, že vychází z komplexního pojetí bezpečnosti ČR, pod kterou se dá shrnout zahraniční politika, vojenská obrana, vnitřní pořádek a bezpečnost. Jako cíl bezpečnosti se dá chápat péče o život člověka, dodržování lidských práv a svobod, snaha o ochranu majetku a životních jistot a o zachování funkcí státu jako instituce, která zajišťuje bezpečnost.⁶

Z dikce zejména čl. 1 a čl. 2 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti tak tedy můžeme bezpečnost ČR chápat jako stav, kdy České republice nehrozí bezprostřední ohrožení svrchovanosti, územní celistvosti, demokratických základů ČR nebo ve značném rozsahu i ohrožení vnitřního pořádku a bezpečnosti, životů a zdraví,

⁴ COMBACAU, Jean; SUR, Serge. *Droit international public*. Paris : Montchrestien, 1997. ISBN 2-7076-1016-X, s. 610.

⁵ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení : prostředek k zajištění...*, s. 20.

⁶ BALABÁN, Miloš; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha : Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1863-0, s. 48.

majetkových hodnot nebo životního prostředí, ani není třeba plnit mezinárodní závazky o společné obraně.⁷

Bezpečnost ČR je tedy pojata velice široce. Zahrnuje úroveň celostátní i bezpečnost na úrovni jednotlivců. Sféry ohrožení mohou plynout i z přírodních katastrof, havárií, sociálních hrozeb a epidemií.

Naše bezpečnost je plně propojena s děním na mezinárodní scéně. Z pohledu mezinárodního práva je pro ČR jako malý stát nesmírně důležité jeho členství v mezinárodním společenství, s jehož pomocí může ČR úspěšně čelit širokému spektru bezpečnostních rizik. Proto má zásadní význam dodržování norem mezinárodního práva, spojeneckých aliancí a plnění závazků plynoucích ze smluv o společné obraně. Jak totiž vyplývá z výše uvedeného, globalizovaný svět podtrhuje provázanost států. Všechny státy společně tedy nesou také odpovědnost za udržení mezinárodní bezpečnosti.

I. 1. 1. Vymezení bezpečnosti obecně

Pro plné pochopení konceptu bezpečnosti je nutné na termín „bezpečnost“ pohlédnout též v obecné rovině, s důrazem na její politologický aspekt.

Na pojem bezpečnosti existují různé náhledy. Všeobecná shoda ale panuje v tom, že je to těžko uchopitelný pojem. Bezpečnost může být chápána ve smyslu negativním a pozitivním. Při negativním vymezení bezpečnosti jde o nepřítomnost či neexistenci hrozby. Oxford English Dictionary bezpečnost vysvětluje jako stav, kdy daný objekt není zatížen ani nebezpečím, ani strachem a je zajištěn proti případnému útoku. Bezpečnost se vykládá jako opak stavu ohrožení vyplývajícího z existence a vzájemné interakce aktérů, kteří mají protichůdné preference a jsou odhodláni k jejich dosažení použít i sílu, ať už politickou, hospodářskou, nebo i vojenskou. Podle negativního vymezení je stát bezpečný tehdy, pokud není vystaven žádné přímé a naléhavé hrozbě a nejsou zpochybněny myšlenky, na kterých je založen.

⁷ BALABÁN, Miloš; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti...*, s. 49.

Bezpečnost v pozitivním slova smyslu se vždy váže k určitému předmětu, k věci, člověku, obci, státu nebo bezpečnostnímu společenství, a také k vyznávaným a sdíleným hodnotám. Bezpečný je ten subjekt, který má zajištěno své přežití a možnosti dalšího rozvoje. Je mimo dosah přímých a naléhavých hrozeb, nebo je před nimi spolehlivě chráněn. Pro ilustraci se dá použít příklad, že živočišný druh je bezpečný, když v dané oblasti nemá svého přirozeného nepřítele. Vztaženo na státy, vysoký bezpečnostní status tak mají zejména odlehlé vyspělé ostrovní státy jako je Austrálie či Nový Zéland.⁸ Stát či jiná entita je v tomto případě bezpečný, funguje-li obrana daného území a hodnot, stejně tak jako jejich instituce a je-li dostatečně chráněno i tamní obyvatelstvo.

Bezpečnost je tedy všeobecně přijímána jako základní hodnota a nejvyšší cíl každého státu či bezpečnostního společenství států. Je považována za nepřítomnost takové vnější hrozby, která by byla schopna narušit jejich území, politické uspořádání, zničit jejich nejvyšší hodnoty a vážně zhoršit, nebo dokonce ukončit životy jejich obyvatel. Stát je podle nich bezpečný v tom případě, když je zajištěna obrana území a hodnot, fungování jeho institucí a ochrana obyvatelstva. Bezpečnost je podmínkou existence každého jedince, existence každé lidské společnosti, státu a zároveň celého mezinárodního společenství. Bezpečnost každého člověka je podmíněna bezpečností společnosti a státu a současně bezpečnost státu je podmíněna udržením bezpečnosti v celém mezinárodním systému. Stejně tak bezpečnost mezinárodního společenství je samozřejmě podmíněna bezpečností jednotlivých států a bezpečnost státu a společnosti je závislá na bezpečnosti jednotlivců.⁹ Propojuje tedy různé úrovně společenství lidí. Tyto jednotky jsou na sobě závislé a navzájemě výrazně ovlivňují svoji bezpečnost.

Bezpečnost není nikdy realizována a naplněna absolutně. Jde jen o ideální stav či ještě přesněji, o obecně přijímanou představu o něm. Tuto představu se však jen můžeme pokoušet naplňovat, a usilovat tak o přiblížení se žádoucímu stavu.¹⁰

Úsilí každého státu o zajištění vlastní bezpečnosti se zaměřuje na tři hlavní cíle. Prvním je eliminace možných hrozeb, ať už mají vojenský, nebo nevojenský charakter. Druhým je zajištění vnitřního pořádku a soudržnosti, jež jsou tím pevnější, čím

⁸ EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-540-0, s. 12.

⁹ WAISOVÁ, Šárka a kol. *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy*. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-46-5, s. 6.

¹⁰ BALABÁN, Miloš; DUCHEK, Jan; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti...*, s. 12.

zřejmější je kolektivní charakter přijímaných rozhodnutí. A třetím cílem je zajištění spravedlnosti a bezpečnosti občanů.¹¹

Zdroje ohrožení bezpečnosti bývají různého charakteru. Daly by se rozdělit do sektorů vojenského, politického, ekonomického, environmentálního a společenského.¹² Zdroje ohrožení vojenského původu ovlivňují negativně bezpečnost ve smyslu „*security*“. Tak se bezpečnost chápe jako ochrana proti vnějšímu protiprávnímu porušení. Ostatní zdroje ohrožení, jako ekologické a sociální hrozby, havárie, nemoci, hlad či poškozování životního prostředí potom často ohrožují bezpečnost ve smyslu „*safety*“, tedy ve spojitosti s vnitřní ochranou.¹³

Jak bezpečnostní hrozby a rizika procházejí vývojem, dostává se stále nových bezpečnostních výzev, na které musí mezinárodní společenství spolu s jednotlivými státy reagovat. S výrobou jaderných zbraní došlo k relativizaci dosavadního pojetí bezpečnosti. Nestačí kvalitní a efektivní zajištění bezpečnosti na národní úrovni, protože tyto nové hrozby překračují hranice států a jsou schopné zasáhnout i celé regiony, ba dokonce kontinenty či celý svět zároveň.

Na významu tedy nabyla kolektivní bezpečnost. Jen státy sdružené v organizacích bezpečnostního charakteru mohou společně zabezpečit celé mezinárodní společenství. Taková bezpečnostní spolupráce považuje za primární veličinu mezinárodní mír. Za účelem jeho udržení by měly jednotlivé státy přizpůsobovat i své vlastní bezpečnostní strategie.¹⁴

Základem bezpečnostních společenství je spolupráce, která se v rámci některých mezinárodních organizací vyvinula až v integraci. Takové organizace cílí k posilování vzájemných vazeb a tím ke zkvalitnění zajišťování bezpečnosti. Nejvýznamnějšími hráči na poli zajišťování mezinárodní bezpečnosti, potažmo i národní bezpečnosti jsou Organizace Severoatlantické smlouvy („NATO“) a Organizace spojených národů („OSN“).

¹¹ EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost...*, s. 13.

¹² BALABÁN, Miloš; DUCHEK, Jan; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti...*, s. 17.

¹³ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení : prostředek k zajištění...*, s. 12 – 13.

¹⁴ EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost...*, s. 56.

I. 2. Mezinárodní zajištění bezpečnosti

Právo mezinárodní bezpečnosti je soubor norem, které má ochraňovat suverenitu států, zejména jejich územní celistvost a politickou nezávislost. V souladu s cíly a zásadami Charty usiluje i o mírové soužití všech států.¹⁵

Právo mezinárodní bezpečnosti vystavělo dva různé nástroje udržování bezpečnosti v mezinárodním měřítku. Jedná se o systém kolektivní bezpečnosti a kolektivní sebeobrany.

Kolektivní sebeobrana (*collective self-defence*) je forma obrany proti vnějšímu nepříteli, tj. alianci států společně čelící útokům namířeným proti některému z nich nečlenským státem (NATO, Organizace Varšavské smlouvy). Kolektivní bezpečnost (*collective security*) je systém, který brání členské státy proti útoku směřujícímu zevnitř organizace samotné, tedy proti vlastním členům (OSN).¹⁶ Je to systém založený na vzájemných závazcích, reciprocitě a dialogu. Poskytuje svým členům záruky kolektivní pomoci v případě útoku proti nim a zároveň se zavazuje zakročit proti útočníkovi samotnému.¹⁷

I. 2. 1. Systém kolektivní bezpečnosti OSN

OSN je nejefektivnějším vykonavatelem kolektivní bezpečnosti. Hlavním posláním této nejvšestrannější politické mezinárodní organizace je podle čl. 1 odst. 1 Charty OSN, její zakládající listiny: *udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a za tím účelem konat účinná kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru.*

¹⁵ ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 5. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-506-7, s. 95 – 215.

¹⁶ Tamtéž, s. 95 – 217.

¹⁷ JANČÁRKOVÁ, Taťána. *Odzbrojení a zajištění mezinárodní bezpečnosti: Případ smlouvy o konvenčních ozbrojených sil v Evropě*. Praha, 2008. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta.

Současně kolektivní charakter bezpečnosti předvídá čl. 2 odst. 5 Charty, který stanoví, že všichni členové poskytnou Organizaci spojených národů veškerou pomoc při každé akci, kterou podnikne podle této Charty a vystříhají se poskytovat pomoc kterémukoli státu, proti němuž Organizace spojených národů podniká preventivní nebo donucovací akci. Čl. 2 odst. 6 Charty doplňuje: *Organizace zajistí, aby státy, které nejsou jejími členy, jednaly podle těchto zásad, pokud to bude nutné k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.*

System světové kolektivní bezpečnosti je zajišťován hlavními prostředky, které k tomu má OSN k dispozici: pokojné řešení sporů, donucovací opatření popsaná v kapitole VII Charty a odzbrojení.¹⁸ K dosažení cílů jí stanovených a prostředky jí danými k dispozici, jedná OSN v souladu se zásadami stanovenými mj. článkem 2 Charty. Jde o zásady: svrchované rovnosti; poctivé plnění závazků z Charty všemi jejími členy; mírové řešení sporů mezi členy; vystříhání se hrozby silou nebo jejím použitím proti jinému státu; povinné účasti na akcích OSN dle kapitoly VII Charty; nezasahování OSN do vnitřních záležitostí státu; zajištění, že nečlenské státy budou také jednat dle zásad OSN v případě nutnosti k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.

Tyto zásady jsou blíže rozebrány v Deklaraci zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy¹⁹ („Deklarace zásad“), která sice není právně závazná, ale slouží k výkladu zásad i dalších ustanovení Charty. Nejvýznamnějšími zásadami týkajícími se mezinárodní bezpečnosti jsou: (i) zákaz použití a hrozby silou, (ii) nevměšování se do vnitřních pravomocí jiných států a (iii) řešení mezinárodních sporů pokojnými prostředky.

(i) zákaz použití a hrozby silou

Čl. 2 odst. 4 Charty stanoví: *všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.* Tato zásada je dnes již považována za součást mezinárodního obyčejového práva a je tedy závazná i pro nečlenské státy. Tak se

¹⁸ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení : prostředek k zajištění...*, s. 68.

¹⁹ *Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm>>

ostatně vyjádřil i Mezinárodní soudní dvůr („MSD“) ve věci *Vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní*.²⁰

Zásadu je nutné vykládat v kontextu s dalšími ustanoveními Charty. Dojdeme tak k závěru, že zákaz použití síly není pojat absolutně. V jistých situacích je dovoleno síly užít. Jedná se o akce Rady bezpečnosti podle kapitoly VII Charty, použití v sebeobraně dle čl. 51 Charty (individuální i kolektivní) a v případě donucovacích akcí oblastních dohod vedených Radou bezpečnosti dle čl. 53 Charty.

(ii) nevměšování se do vnitřních pravomocí států

Zásada nevměšování představuje právo každého suverenního státu, aby řídil vlastní záležitosti bez zásahu zvnější. Zásada sice není explicitně uvedena v Chartě, nicméně její existenci lze dovodit opět na základě jejího potvrzení MSD ve věci *Vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní* jako zásady obyčejového práva.

Zásada vychází z principu rovnosti států, který je zakotven v Chartě. Státům není dovoleno zasahovat do záležitostí spadajících do vnitřní sféry států, s výjimkou například zásahů dle kapitoly VII a ochrany lidských práv.²¹ O této zásadě bude pojednáno blíže v kapitole o suverenitě států.

(iii) řešení mezinárodních sporů pokojnými prostředky

Zásada je zakotvena v čl. 2 odst. 3 a zní: *všichni členové řeší své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost, ani spravedlnost nebyly ohrožovány*. Čl. 33 Charty doplňuje varianty mírových prostředků, jichž mohou státy využít: např. vyjednávání, smírčí řízení nebo de facto jakýkoli pokojný prostředek, který bude nejlépe odpovídat povaze konfliktu a okolnostem případu.

Jak bylo zmíněno výše, systém kolektivní bezpečnosti je tvořen systémem OSN, který zahrnuje prostředky: pokojné řešení sporů, odzbrojení a donucovací opatření dle kapitoly VII, na které se podíváme blíže.

²⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment, ICJ Reports, 1984. Dostupné z WWW: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>>

²¹ Poborněji: SCHEU, Harald Christian. Suverenita států v mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 2, ISSN 0543-7962, s. 5.

Odpovědnost za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti nese podle Charty Rada bezpečnosti („RB“), která vydává rozhodnutí, která jsou na rozdíl od doporučení ostatních orgánů OSN (včetně Valného shromáždění), pro členské státy závazná.

Činnost Rady bezpečnosti z hlediska bezpečnostní dimenze zahrnuje akce na udržení míru a operace mír vynucující. Dokumenty OSN neudávají definici operací mír vynucujících. Ty jsou definovány jen v kontrastu k mírovým operacím.²² Mírové operace, tzv. *peacekeeping*, koná RB na základě kapitoly VI Charty OSN „pokojné řešení sporů“. V praxi to znamená, že je Radě předložen spor, který se snaží urovnat jedním z mírových prostředků vyjmenovaných v čl. 33. Pokud ale spor přeroste v ozbrojený konflikt, postupuje RB podle kapitoly VII Charty „akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných“. Jde o operace vynucující mír, tzv. *peace enforcement*. I v těchto situacích zůstává primárním cílem ukončit konflikt co nejdříve. RB může za tím účelem rozmístit v konfliktních oblastech vojenské pozorovatele a zabránit tak eskalaci násilí. Instrumenty, které smí Rada využít, se dělí na ty nezahrnující užití ozbrojené síly (čl. 41 Charty), při kterých jsou uvalena na stranu agresora embarga typu přerušování hospodářských, poštovních či diplomatických styků. V případě nedostatku jejich účinnosti nebo zda to RB uzná za vhodné, přistoupí k řešení dle čl. 42 Charty, tedy k použití vojenské síly. Jedná se však o krajní postup, za podmínek jednoznačného prokázání a určení Radou bezpečnosti, že došlo k ohrožení nebo porušení míru nebo útočnému činu (čl. 39 Charty OSN).

Operace OSN na udržení míru se odlišují podle intenzity sporu nebo například výběru prostředku k jeho řešení na: akce preventivní (*conflict prevention*), nastolující mír (*peacemaking*), akce na udržení míru (*peacekeeping*), na vynucení míru (*peace enforcement*) a na budování míru (*peacebuilding*)²³. K takovým akcím bývají využívány pořádkové a pozorovatelské mise OSN „Modré přilby“, které sice spadají pod velení OSN, nicméně její příslušníci zůstávají součástí ozbrojených sil státu, ze kterého pocházejí. Členové v důsledku výzvy poskytnou organizaci své vojenské služby, včetně ozbrojených sil. Stejně tak povolí průchod těchto sil přes vlastní území.²⁴

²² OSMAN, Mohamed Awad. *The United Nations and peace enforcement : wars, terrorism and democracy*. Aldershot : Ashgate, 2002. ISBN ,0-7546-1726-2, s. 17.

²³ BALABÁN, Miloš; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti...*, s. 316.

²⁴ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7179-728-9, s. 716.

Modré přilby bývají vysílány do jiných států i za účely jinými než vojenskými, tedy k poskytování humanitární pomoci a k asistenci při odklizení přírodních katastrof.

Vzhledem k tématu této práce je příhodno zmínit se více o ozbrojených silách OSN. Ty mohou být v operacích vedených pod hlavičkou organizace užity v případě zásahu na základě kapitoly VII Charty. Tak se stanou síly součástí mezinárodního ozbrojeného konfliktu a budou se na ně vztahovat ustanovení mezinárodního humanitárního práva. Ačkoli ani OSN, ani jiná mezinárodní organizace nejsou signatáři mezinárodních smluv týkajících se humanitárního práva, na ozbrojené síly se jejich ustanovení budou vztahovat díky jejich statutu jako sil jednotlivých členských zemí. Problémy v praxi ovšem nastávají v momentě, kdy účastník těchto mnohonárodnostně složených sil pochází ze státu, který není členem oné mezinárodní úmluvy. Situace tak může být vyřešena, pokud alianční síly vystupují pod společnými jednotnými pravidly účasti. Případné disciplinární či trestní sankce proti příslušníkovi ozbrojených sil mohou být posléze uplatněny jednotlivými členskými státy.²⁵

I. 2. 2. Systém kolektivní sebeobranu NATO

NATO (též „Aliance“) je mezivládní politicko-vojenská organizace, jejímž základním posláním je ochrana svobody a bezpečnosti svých členů politickými i vojenskými prostředky v souladu se zásadami obsaženými v Chartě OSN. Aliance má za svou nejvyšší zásadu společný závazek ke vzájemné spolupráci mezi svrchovanými státy, která je založená na nedělitelnosti bezpečnosti svých členů.²⁶ Kolektivní úsilí členských států má vést k ochraně bezpečnosti cestou vzájemných záruk a stabilních vztahů i se třetími zeměmi.

Právní podklad Aliance tvoří Washingtonská smlouva (1949)²⁷. Opírá se o čl. 51 Charty OSN, který státům přiznává právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu.²⁸ Jakkoli je primárním účelem organizace zajištění sebeobranu svých členů, preambule

²⁵ AUST, Anthony. *Handbook of the International Law*. Second edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-13349-4, s. 244.

²⁶ *NATO Handbook*. Brussels : NATO Office of Information and Press, 2001. ISBN 92-845-0146-6, s. 30.

²⁷ Také „Severoatlantická smlouva“, 1949. Dostupné z WWW: <<http://www.nato.int/docu/other/cz/treaty-cz.htm>>

²⁸ *NATO Handbook*..., s. 30.

zakládající smlouvy NATO odkazuje i na další oblasti, ve kterých je Aliance činná. V dobách mírových poskytuje členům půdu pro spolupráci v záležitostech ekonomických, vojenských i technologických. Zároveň preambule zdůrazňuje, že NATO nemá za cíl nijak snižovat suverenitu svých členských států.

Klíčový je čl. 5 Severoatlantické smlouvy, který je pojat jako středobod principů NATO. Je v něm ztělesněn samotný princip kolektivní obrany. Článek chápe ozbrojený útok proti jednomu členovi jako útok proti všem a dojde-li k němu, každý člen pomůže napadenému tak, že podnikne takovou akci, jaká bude nutná, včetně použití ozbrojené síly, aby byla obnovena a zachována bezpečnost severoatlantického prostoru. Každé takové opatření musí být řádně a neprodleně oznámeno Radě bezpečnosti. Článek stanoví, že opatření budou ukončena, jakmile Rada přijme opatření nutná pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti. Opět je zde naznačena provázanost systému kolektivní bezpečnosti OSN a kolektivní sebeobrany NATO.

Princip čl. 5 je zmíněn jako stěžejní ve Strategické koncepci NATO. Tento dokument z roku 2010 je vyjádřením hlavních úkolů, principů, vývoje bezpečnostního prostředí a aliančních strategických cílů pro následující dekádu. Současně zdůrazňuje důležitost transatlantických konzultací a nutnost usilovat o kontinuální proces reformy.²⁹ Strategická koncepce spíše popisuje jednotlivé aspekty dnešního operačního prostředí v kontextu alianční politické situace a ekonomické krize. V Konceptu je teritoriální obrana částečně upozaděna, do popředí se dostává bezpečnost obyvatelstva a klíčové infrastruktury uvnitř aliančních hranic, v některých případech i za nimi.³⁰ Bezpečnost je tedy vyjádřena velmi široce a je pojímána jak ve smyslu *security*, tak i *safety*.

Výše zmíněné je potvrzením, že NATO se neprofiluje pouze jako organizace kolektivní sebeobrany vůči vojenským hrozbám, ale napomáhá svým členům i v nevojenských krizích ekologického a sociálního charakteru.

Mezi základní úkoly NATO patří vytváření prostředí pro mírové řešení mezinárodních sporů v euroatlantickém prostoru a pro rozvoj demokratických institucí. Slouží i jako místo pro konzultace otázek týkajících se potenciálního ohrožení

²⁹ Strategic concepts. [online] [cit. 23. října 2014] Dostupný z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm>

³⁰ JUNEK, Robert. Nový strategický koncept NATO a jeho možné implikace pro schopnosti a použití AČR. *Obrana a strategie / Defence and strategy*. 1/2011, s. 90. ISSN 1802-7199.

bezpečnosti členů. Zajišťuje obranu proti agresi, podporuje bezpečnost a stabilitu posilováním kooperace s partnery prostřednictvím Partnerství pro mír a Euroatlantické rady partnerství,³¹ stejně tak jako i cestou konzultací s třetími zeměmi formou speciálních programů: Rada NATO – Rusko a Komise NATO – Ukrajina. Důležité vztahy si NATO udržuje i díky Středomořskému dialogu a Istanbulské iniciativě pro spolupráci, která zaštiťuje státy širšího Středního východu.

K plnění svých cílů má organizace k dispozici prostředky jako udržování dostatečné vojenské síly pro zabránění konfliktům a pro pomoc v krizových situacích nevojenského charakteru a zajištění dostatečně silné obrany. Dále se aktivně zasazuje o vedení dialogu s ostatními zeměmi a má zájem na kooperativním přístupu k evropské bezpečnosti včetně opatření vedoucích k omezování zbrojení. NATO dále využívá k prosazování svých zájmů konzultace a spolupráci i v nevojenských oblastech: politické, hospodářské, sociální.

Vzhledem k tomu, že mnoho západních zemí nebylo členy NATO, bylo třeba pomyslet i na to, jak tyto země zapojit do myšlenky společné obrany. Z toho důvodu byl vytvořen plán *Combined Joint Task Forces* (CJTF), tedy mnohonárodnostní vícevojskové uskupení, který umožnil vést operace i mimo území členů Aliance. Členové Aliance pocházející z evropského kontinentu tak mohly využít sil NATO i v případě, že se do vojenské operace nehodlaly zapojit samotné Spojené státy a kdyby takový problém, vyžadující zásah sil, nebyl stěžejní pro všechny členy NATO.

NATO využívá k zajištění mezinárodní bezpečnosti množství nástrojů. Jsou jimi například Síly rychlé reakce (*NATO Response Forces*), které byly vytvořeny za účelem rychlé reakce na situace mající potenciál ohrozit bezpečnost euroatlantického prostoru. ČR se na činnosti Sil aktivně podílí a do jejich jednotlivých rotací se průběžně zapojuje především svými jednotkami na ochranu proti zbraním hromadného ničení.³² Za rok se v jejím rámci vystřídá 700 – 1 000 českých příslušníků. Na summitu NATO ve Walesu na podzim 2014 se účastníci shodli na vybudování Sil velmi rychlé reakce (*Very High*

³¹ Svým dílem k zachování mezinárodní bezpečnosti přispívá i Rada severoatlantické spolupráce (*Euro-Atlantic Partnership Council*), která je širokým fórem, které zajišťuje pravidelné konzultace a spolupráci mezi členskými zeměmi NATO a jeho partnery. Na aktivitě EAPC se tedy vedle 28 členských států NATO podílí i dalších 22 nečlenů. V rámci Rady je na bilaterální úrovni s jednotlivými státy realizován Program Partnerství pro mír (*Partnership for Peace*, „PfP“).

³² *Zpráva o zajištění obrany České republiky*. Ministerstvo obrany ČR. [online] [cit. 9. prosince 2014] Dostupný z WWW: <<http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/dokumenty/zakladni-strategicke-bezpecnostni-dokumenty-a-pravni-predpisy-8492/>>

Readiness Joint Task Force)³³, které by měly být schopné zasáhnout ještě v kratším časovém horizontu.

Obecně řečeno, systémy kolektivní obrany, neboli aliance, tvoří mezi regionálními bezpečnostními uspořádáními převažující formu. Jsou to sdružení, která zahrnují subjekty podobně smýšlející, která mají v úmyslu bránit se proti společnému nepříteli. Jejich síla spočívá v propojení jednotlivých jejích částí, tedy států, v jeden celek, který je silnější než její členové o samotě stojící.

I. 3. Zajištění bezpečnosti ČR s důrazem na jeho mezinárodněprávní rozměr

Bezpečnost není samoúčelná. Aby byl subjekt zabezpečen, musí se podstoupit jistá bezpečnostní opatření. Stejně tak pokud má Česká republika zájem na tom, aby byla udržena její územní celistvost, státní zřízení, ochráněno její životní prostředí, hodnoty a samozřejmě obyvatelstvo, je nutné, aby podnikla jisté kroky. Často ovšem bezpečnost nelze zajistit jinak nebo ji lze zajistit efektivněji a rychleji za přítomnosti cizích ozbrojených sil na našem území.

Jeden ze znaků státu je i státní suverenita, jejíž součástí je povinnost státu zajistit obranyschopnost a bezpečnost státu a jeho obyvatel. Je mimo jiné též nezbytným předpokladem k tomu, aby občané mohli užívat svých práv a svobod. Stát musí být připraven na možnost narušení práva a pořádku, které může vzniknout na základě vojenského ohrožení, vyplývajícího z lokálních či mezinárodních ozbrojených konfliktů, teroristického útoku (byť i jeho pouhou hrozbou), nárůstem kriminality či ohrožením demokratických základů státu extremistickými skupinami.³⁴

Česká republika není ve vakuu a je tak stejně jako ostatní státy vystavena mnoha bezpečnostním hrozbám a rizikům, které ovlivňují její bezpečnost. Tyto se vlivem globalizace a internetu, tedy rychlejšího celosvětového propojení, neustále mění

³³ NATO response forces. [online] [cit. 9. prosince 2014] Dostupný z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm>

³⁴ WAISOVÁ, Šárka a kol. *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy*. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-46-5, s. 90.

a vyvíjejí. Technologický a ekonomický vývoj, zánik tradičních hranic – to jsou jen některé z činitelů, které vytvářejí ohrožení civilní bezpečnosti.³⁵

Není v reálných možnostech České republiky rizikům čelit bez mezinárodní opory. Proto ČR, stejně tak jako většina západních států, řeší své mezinárodní bezpečnostní zajištění členstvím v mezinárodních organizacích bezpečnostního charakteru. Nejvýznamnější jsou na tomto poli OSN, NATO, Evropská unie (EU) a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), které našemu státu poskytly značné bezpečnostní záruky. Dále by sem jistě mohly být zařazeny i Visegrádská skupina a rozsáhlý systém vztahů vytvořený Českou republikou na bilaterální úrovni.

S ohledem na naše členství v mnoha mezinárodních organizacích je třeba dodržovat závazky, které pro nás z toho vyplývají. Česká republika není pouhým pasivním objektem mezinárodních bezpečnostních vztahů, nýbrž se sama aktivně podílí na jejich vytváření.

Česká republika přistoupila k Washingtonské smlouvě v roce 1998 a v roce 1999 se stala členem Severoatlantické aliance. V této souvislosti převzala nejen množství nových práv, ale také povinností člena této organizace jak vyplývají zejména ze smlouvy, kterou byla Severoatlantická aliance založena.³⁶ Členem OSN se stala hned v roce 1993.³⁷

Základem kolektivní obrany Evropy nehledě na existenci a nespornou důležitost Evropské unie zůstává NATO. Aliance představuje pro ČR základní garanci bezpečnosti v euroatlantickém prostoru. ČR je jejím aktivním a plnohodnotným členem, který se podílí na stabilizaci celkové globální bezpečnostní situace. Příspěvky, kterými stát přispívá do rozpočtů aliančních struktur, jsou sice nemalé, nicméně výměnou za garance, které organizace poskytuje, jistě nepředstavují příliš velkou daň.

³⁵ BÍLÝ, Jiří; KAVAN, Štěpán; SVATOŠ, Roman. a kol. *Veřejná správa a bezpečnost státu jako součást udržitelného rozvoje*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2013. ISBN 978-80-87472-48-4, s. 101.

³⁶ Komentář k ústavnímu zákonu č. 300/2000 ze dne 9. srpna 2000, kterým se mění Ústava České republiky, s. 1.

³⁷ Československo bylo jedním ze zakládajících členů OSN. V roce 1992 informoval stálý zástupce ČSR generálního tajemníka, že k 31. prosinci 1992 přestává Československo existovat a že nástupnické státy Česká republika a Slovenská republika žádají o členství v OSN. Rada bezpečnosti pak 8. ledna 1993 doporučila Valnému shromáždění přijetí České republiky za člena OSN, ke kterému oficiálně došlo 19. ledna 1993.

K co nejúčinnějšímu zajištění bezpečnosti je nutný soulad mezinárodních a vnitrostátních právních a institucionálních nástrojů. V rámci vnitrostátní úpravy ČR potvrzuje významnou roli mezinárodního zajištění bezpečnosti ČR a přijímá závazky vůči mezinárodním organizacím, jichž je členem.

Institucionálním nástrojem bezpečnostní politiky státu je odpovídající bezpečnostní systém, jehož základním úkolem je koordinovat, integrovat a řídit jednotlivé složky a flexibilně reagovat na vzniklé hrozby.

Právní zakotvení zajištění bezpečnosti obsahuje čl. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, podle něhož *zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu*. Stát nemůže tuto povinnost přenést na nestátní subjekty, jako např. na fyzické osoby nebo soukromé bezpečnostní agentury. Stát musí zajistit realizaci této povinnosti po stránce fyzické (personální), materiální a organizační³⁸ zejména pomocí orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.

Struktura bezpečnostního systému ČR zahrnuje celou škálu orgánů a úřadů, nicméně za funkčnost celého systému je odpovědná vláda jako vrcholný orgán moci výkonné.

Stěžejní právní instrument strategického charakteru pro zajišťování bezpečnosti ČR je Bezpečnostní strategie ČR (2011). Základní hodnotový a právní rámec pro její uplatňování představuje ústavní pořádek ČR, zejména Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Součástí právního rámce jsou i vnitrostátní zákony navazující na ústavní pořádek ČR a mezinárodní dokumenty, které jsou pro ČR závazné a další mezinárodní závazky vycházející z členství ČR v NATO, EU, OSN či OBSE.

Bezpečnostní strategie označuje za nejdůležitější bezpečnostní organizaci pro ČR OSN s tím, že ČR podporuje rozvoj společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a současně spolupráci NATO s EU. ČR si uvědomuje, že obranu jejích občanů nelze oddělovat od bezpečnosti v euroatlantické oblasti a od zbytku světa. ČR podle čl. 32 podporuje opatření směřující k posílení čl. 5 Washingtonské smlouvy a přispívá k rozvoji aliančních sil a prostředků. ČR uznává, že hlavní cíle NATO stojí na

³⁸ BALABÁN, Miloš; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti...*, s. 48.

příspěvku a solidaritě každého člena. ČR proto v souladu s článkem 3 Washingtonské smlouvy rozvíjí své schopnosti k zajištění obrany svého území, zapojení země do systému kolektivní obrany NATO a plnění klíčových úkolů NATO.³⁹

Česká republika k zajištění svých bezpečnostních zájmů vytváří a rozvíjí komplexní hierarchicky uspořádaný bezpečnostní systém, který je propojením vnitřního a mezinárodního bezpečnostního řádu, roviny politické, vojenské, hospodářské, finanční, legislativní, sociální a právní.⁴⁰ Základ tohoto uspořádání tkví zejména v přesném legislativním zakotvení působnosti a vzájemných vazeb státních i mimostátních složek. Jednotlivé složky bezpečnostního systému musí nepřetržitě sledovat aktuální vývoj bezpečnostního prostředí a být schopné rychle a vhodně reagovat na měnící se podmínky a nové hrozby. Proto je nutné bezpečnostní systém ČR vnímat jako otevřený a neustále se vyvíjející systém.

I. 3. 1. Důvody přítomnosti cizích ozbrojených sil na území ČR

Členství České republiky v mezinárodních organizacích kolektivní sebeobraně a bezpečnostního charakteru je jedním z pilířů zajištění její bezpečnosti a bezpečnosti jejích obyvatel. Aby takové organizace plnily svá poslání, je zapotřebí, aby i jejich členské státy plnily své závazky k nim. To je mimo jiné závazek poskytnutí vlastních ozbrojených sil k uskutečnění operací pod vlajkou organizací. Při nich bývá personál vyslán na území jiného státu. Místem konání takových operací či jen místem jejich průjezdu se může stát i Česká republika. Taková situace může nastat v případě, že bude nutné na našem území zasáhnout z důvodů živelných katastrof, k jejichž likvidaci budou povolány ozbrojené síly členských států OSN či EU. Jiný případ může nastat, pokud bude nutné na našem území zasáhnout na základě čl. 5 Severoatlantické smlouvy z důvodu napadení ČR. Taková přítomnost ozbrojených sil je motivována zajištěním ohrožené či porušené bezpečnosti státu, kterou má svou činností obnovit.

³⁹ *Bezpečnostní strategie České republiky*. Ministerstvo zahraničí České republiky, Praha, 2011. [online]. Dostupné z WWW:<http://www.mzv.cz/bezp_strategie/ebs1.html>

⁴⁰ Tamtéž, s. 20.

Obvyklejšími důvody, které se vyskytují v praxi poměrně často, jsou výcviky ozbrojených sil zmíněných organizací na českém území. To jsou všechno praktické příklady, kdy je nutné přesně právně vymezit postavení cizích ozbrojených sil na území ČR.

Území ČR je hojně využíváno k výcviku ozbrojených sil jiných států. Jezdí sem za ním pravidelně armáda Spolkové republiky Německo, Holandska či Velké Británie. Jen v první polovině roku 2014 se na území ČR uskutečnilo 14 vojenských cvičení. Důvodem pro využívání našeho území je například dostatečný prostor určený pro vojenské účely. ČR má pět prostorných vojenských újezdů, kde se dá výcvik ozbrojených sil pořádat⁴¹. Pro malé státy typu Holandska, je to příležitost využít takové území, které samo postrádá. Jinak sem cizí armády vedou finanční důvody. Výcvik je v ČR vyjde leckdy levněji než v domovském státě. Armáda musí být adaptabilní a tak i samotný přesun na cizí území a přizpůsobení se cizímu prostředí je samo o sobě výzvou a cvičením.

Konkrétním příkladem pobytu spojeneckých sil na našem území je působení příslušníků ozbrojených sil členských států NATO v Centru odborné přípravy chemického vojska (*Centre of Excellence*) ve Vyškově.⁴² To jako svůj závazek vůči Alianci vybudovala ČR na svém území za účelem společné specializace ozbrojených sil NATO. Kromě toho se na území ČR pravidelně konají i společná cvičení aliančních vojsk.

Zvláštním důvodem dlouhodobého pobytu ozbrojených sil jiných států na území ČR by potenciálně mohlo být i vybudování cizí vojenské základny. Více o tomto tématu bude pojednáno v dalším textu.

⁴¹ Podle zák. č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR je možné požádat i o výcvik mimo vojenský újezd, ovšem podle § 11 zák. č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území ČR : *vojenská cvičení ozbrojených sil vysílajícího státu na území České republiky lze konat pouze ve vojenských újezdech, vojenských útvech, vojenských zařízeních a na vojenských letištích.*

⁴² *Zpráva o zajištění obrany...*

I. 3. 2. Umístění radarové základny v ČR – prostředek k zajištění bezpečnosti

Jednou z variant, ve kterých Česká republika spatřila možnost, jak vyřešit potenciální ohrožení státu v podobě balistických raket, bylo umístění radarové základny USA do ČR. Na rozdíl od ČR měla americká strana prostředky k tomu, aby území obou států před takovou hrozbou ochránila. Skrze tuto spolupráci se ČR mohla vyrovnat s možným bezpečnostním problémem, na který by sama nestačila.

Prvky protiraketové obrany proti balistickým raketám krátkého a středního doletu měly být podle plánu USA vybudovány v Česku a v Polsku. Ve vojenském újezdu Brdy měl být postaven jeden z těchto prvků a to radarová základna. Radar měl sloužit k obraně západní Evropy a hlavně USA před případným útokem mezikontinentální rakety z nepřátelských zemí, jako Írán nebo Severní Korea, o nichž se vědělo, že raketami disponují. Ačkoli byly smlouvy zakládající projekt podepsány, nikdy nenabývaly platnosti, protože nebyly ratifikovány. Od projektu se tedy ustoupilo.

I organizace NATO samotná (jejímiž jsou obě smluvní strany členy), která podobný projekt neměla v plánu, se k projektu radarové základny v ČR stavěla kladně. Aliance sdílela obavy USA z rostoucího šíření balistických střel.⁴³ NATO uznala, že by se jednalo o přínos celému euroatlantickému prostoru,⁴⁴ neb by účinky radaru pokryly většinu území členských států NATO.

Závazky, které má ČR k NATO by podpisem smlouvy o umístění radaru nebyly dotčeny a žádným způsobem nevylučují přijetí zvláštní dohody.⁴⁵

Washingtonská smlouva ve svém čl. 8 říká: *každá ze smluvních stran prohlašuje, že žádné její mezinárodní závazky vůči kterékoli jiné smluvní straně nebo třetímu státu nejsou v rozporu s ustanoveními této smlouvy, a zavazuje se, že nepřijme žádný mezinárodní závazek, který by byl s touto smlouvou v rozporu.*

⁴³ Prague Summit Declaration [online]. NATO Official Texts, 2002. [cit. 9. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm>

⁴⁴ Bucharest Summit Declaration [online]. NATO Official Texts, 2008. [cit. 9. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm>

⁴⁵ SYLLOVÁ, Jindřiška. *Zřízení radarové stanice protiraketové obrany (ústavněprávní aspekty)*. Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny, Parlamentní institut, 2008, s. 4.

Podobně stanoví i Smlouva o Evropské unii (SEU)⁴⁶, kterou je ČR také vázána. Vztah členských zemí k Unii z bezpečnostního hlediska je charakterizován mj. v čl. 24 odst. 3 SEU, kde je vymezen závazek loajality. Podle něj *členské státy aktivně a bezvýhradně podporují zahraniční a bezpečnostní politiku Unie v duchu loajality a vzájemné solidarity. Členské státy spolupracují na rozšiřování a rozvoji své vzájemné politické solidarity. Zdrží se jakéhokoli jednání, které je v rozporu se zájmy Unie nebo může snižovat účinnost jejího působení jako soudržné síly v mezinárodních vztazích.* Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU vede členské státy ke koordinaci a spolupráci v této oblasti a zároveň k uplatňování jednotných a společných postupů při akcích majících mezinárodní přesah. Společná zahraniční a bezpečnostní politika se uskutečňuje s ohledem na ochranu zájmů a cílů Unie.

Kromě těchto závazků je ovšem Česká republika v zahraniční a obranné politice suverénním státem. Jak stanoví čl. 3 Severoatlantické smlouvy, je *stát sám povinen řešit vlastní obranné záležitosti či ve spolupráci s ostatními státy a to takovým způsobem, aby podporoval a neohrožoval své spojence.*

Právní požadavky by tímto byly splněny. Smlouvy o základně by byly v souladu s mezinárodními závazky ČR. Pouhá přítomnost radaru by nicméně bezpečnost sama o sobě nezajistila. Aby byla radarová základna plně funkční, je třeba dosadit lidskou složku k její obsluze. Je pochopitelné, že pokud by se jednalo o americký projekt, byla by obsluha též americká. A vzhledem k tomu, že by se jednalo o projekt vojenského charakteru, byly by to z větší části ozbrojené síly.

Za účelem umožnění výkonu funkce by ČR musela dovolit dlouhodobý pobyt ozbrojených sil USA na území ČR. Práva a povinnosti těchto by byla detailně upravena ve zvláštních smlouvách o právním postavení ozbrojených sil (kterým bude v práci ještě věnován prostor), proto by se ČR nemusela obávat právního vakua.

Vojenských základen umístěných na území jiného státu než odkud pochází ozbrojené síly, jsou po celém světě tisíce. Vzhledem k tomu, že primární účel ozbrojených sil je obecně chránit a bránit, není důvod se obávat ohrožení bezpečnosti přijímajícího státu. Ba naopak, od přítomnosti cizích ozbrojených sil by se dalo očekávat zvýšení bezpečnosti na území, kam jsou umístěny. Jejich přítomnost by měla vyvolávat respekt a potenciálně odrazovat případné pachatele trestné činnosti v okolí.

⁴⁶ Smlouva o Evropské unii (SEU), [online]. Dostupné z WWW <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_cs.htm>

Rovněž tak u nenadálých havárií by mohly být příslušníci sil nablízku a v případě nutnosti by mohli rychle zasáhnout.

II. Suverenita státu

Svrchované státy jsou základními a nejvýznamnějšími subjekty mezinárodního práva. Z hlediska původu jsou prvotními subjekty mezinárodního práva. Derivatívními jsou potom subjekty, které vznikly buď na základě vůle států, jako např. mezinárodní organizace anebo které existují sice přirozeně, avšak svou subjektivitu nabývají díky normám mezinárodního práva vytvořeným právě státy, jako např. povstalci, jednotlivci a další jednotky s částečnou subjektivitou.⁴⁷

Mezinárodněprávní subjektivita státu, tj. způsobilost být subjektem práv a povinností vyplývajících z mezinárodního práva,⁴⁸ je pevně spjata s jeho suverenitou – svrchovaností. Tou se obecně rozumí nezávislost státní moci na jiné moci, to jak z hlediska mezistátních vztahů, tak i vnitřních věcí. Ve své zahraniční a vnitřní politice, tedy složkách svrchovanosti, je stát omezen pouze stejnými suverénními právy ostatních států, obecným mezinárodním právem a svobodně převzatými mezinárodními závazky.⁴⁹

Vnější suverenita znamená, že stát je plnoprávným subjektem mezinárodního práva, rovnoprávným vůči ostatním suverénním státům a rovným členem mezinárodního společenství.⁵⁰ Vnější suverenita státu zosobňuje schopnost státu zachovat svou bezpečnost a neporušitelnost státního území. Projevuje se také schopností státu brát na sebe mezinárodněprávní závazky. Suverenita státu je zachována, pokud si stát ponechává pravomoc takové závazky vypovědět.⁵¹

Vnitřní suverenita je vyjádřena územní a osobní jurisdikcí. Státu náleží výlučná moc na jeho území směrem k osobám a věcem, které se tam nacházejí. Chápe se jako územní výsost (jurisdikce), která vyjadřuje právo státu vykonávat moc vůči všem osobám, které se na jeho území nacházejí, vyjma osob požívajících výsad a imunit podle mezinárodního práva. To znamená, že moc směřuje vůči obyvatelům, ne vůči území. Právě ve vztahu k nim má stát právo vydávat právní akty. Vnitřní suverenita

⁴⁷ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 50.

⁴⁸ DAVID, Vladislav; SLADKÝ, Pavel; ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8, s. 123.

⁴⁹ DUPUY, Pierre-Marie. *Droit international public*. 3ème edition. Clamecy : Dalloz, 1995. ISBN 2-247-02063-1, s. 50.

⁵⁰ POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné – zvláštní část*. 5., doplněné a rozšířené vydání, Praha : C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4, s. 14.

⁵¹ NĚMCOVÁ, Iveta. *Přenos pravomocí...*, NĚMCOVÁ, Iveta. *Přenos pravomocí a suverenita státu*. Brno, 2010. Rigorózní práce (JUDr.). Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právo a právní věda, Katedra ústavního práva a politologie, s. 36.

se zároveň chápe i jako osobní výsost (jurisdikce), která je pojata jako schopnost státu mít moc vůči svým obyvatelům, kteří se momentálně nachází na území jiného státu. Z hlediska ČR lze tedy konstatovat, že osobní jurisdikce se vztahuje na občany ČR, území jurisdikce na aktuální obyvatele ČR.⁵² Všechny akty cizího státu jsou na území svrchovaného státu zakázány, pokud k nim suverén neudělí souhlas.⁵³

Pojmem suverenity se chápe skutečnost, že vůči určitému území a tamnímu obyvatelstvu je státní moc nejvyšší a výlučná, jde o územní suverenity.⁵⁴ Územní suverenity se tedy váže k vlastnímu území státu, se kterým může stát jako suverén disponovat a na kterém vykonává výlučnou teritoriální jurisdikci.⁵⁵

Vnitřní a vnější suverenity je nutné pojímat jako propojený celek. Jak již bylo řečeno, státní moc je na daném území výlučná a uplatňuje se ve vztahu ke všem obyvatelům směrem dovnitř státu. Musí být ale současně nezávislá na ostatních státech směrem ven, aby mohla zajistit řádný výkon pravomocí směrem dovnitř státu.⁵⁶

Koncepce suverenity musí nutně vycházet z faktické nerovnosti států. Státy si z faktického hlediska nemohou být nikdy rovny, neboť mají různou geografickou polohu, rozlohu, počet obyvatelstva, vojenský potenciál, mají jiné zásoby nerostných surovin, které je činí závislé na ostatních státech z důvodu poskytování životně nutných zdrojů. Takové aspekty nemůže stát přímo ovlivnit a činí jej tak do určité míry závislým na ostatních státech. Tím pádem si nemůže udržet plnou nezávislost vůči ostatním státům a to znamená relativitu vnější suverenity. Takové případy jsou řešeny často vznikem dohod a seskupení států (jako např. mezinárodní organizace), které předpokládají jisté omezení suverenity svých členů. Mezinárodní organizace je pak často zmocněna k vydávání právních aktů, které budou platit i pro členský stát, často i pro jeho obyvatele. Nutně tedy znamená i omezení suverenity vnitřní, jelikož stát již není jedinou entitou oprávněnou k vydávání právně závazných aktů na svém území.⁵⁷ Nutno zdůraznit, že z hlediska právního si však státy jsou zcela rovny, což je vyjádřeno i v čl. 2 odst. 1 Charty OSN jako jedna ze základních zásad mezinárodního práva.

⁵² NĚMCOVÁ, Iveta. *Přenos pravomocí...*, s. 36.

⁵³ POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 15.

⁵⁴ DAVID, Vladislav; SLADKÝ, Pavel; ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo...*, s. 124.

⁵⁵ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce státu*. Praha, 2003. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního práva, s. 16.

⁵⁶ NĚMCOVÁ, Iveta. *Přenos pravomocí...*, s. 36.

⁵⁷ Tamtéž, s. 37.

Přenos jisté části pravomocí států na mezinárodní a nadnárodní organizace však není tak zásadní, aby se dalo uvažovat o ztrátě suverenity státu nebo toto členství považovat za neslučitelné s jeho postavením jako suverénního státu.⁵⁸

Suverenita státu je mezinárodně chráněna. Mezinárodní právo ovšem stanoví jistá omezení, která jsou státy nuceny respektovat vzhledem k uplatňování této suverenity směrem ven vůči ostatním subjektům práva požívajícím též suverenity. To je současně vyjádření rovnosti států. Zároveň jsou státy nuceny respektovat omezení směřující do vnitřních záležitostí státu. Existují totiž situace, kdy samotné mezinárodní právo normuje věci náležející zdánlivě do vnitřní sféry státu. Tím mezinárodní právo vnitrostátní volnost značně omezuje i svými pokyny, kterými je stát povinen se podřídit a tím zužuje suverénní volnost státu upravit si své vnitřní záležitosti podle svého.⁵⁹ To jsou případy kogentních norem mezinárodního práva nebo například unifikační smlouvy.

Suverenitu tedy omezuje stát sám sobě, pomocí závazků, které si vybírá uzavírat. Ale je omezována i „proti“ sobě, jak se vyvíjí mezinárodní právo a postupně se kodifikuje čím dál širší okruh záležitostí. Tak se i zužuje prostor, ve kterém sám stát může využít smluvní volnost. Víc věcí je kogentně upraveno, jako hlavně otázky míru a bezpečnosti, které jsou ve velké míře zaneseny do Charty OSN. Existují i další oblasti, do nichž obecně zasahuje mezinárodní právo, jako např. volnost v oblasti vedení války, postupně nahrazená koncepcí kolektivní bezpečnosti. Dále velkou roli hraje kogentní úprava postavení jednotlivce ve smyslu mezinárodní ochrany lidských práv. Rovněž je do značné míry kogentně upraveno mezinárodní obchodní právo a to například smlouvami o ochraně investic.⁶⁰

Co se týče omezení vnější suverenity, tedy vztahu státu k ostatním suverénům, tak právní zákaz vměšování se do této vnější roviny vztahů se dotýká jen oblasti již normované mezinárodním právem. Netýká se ovšem mezinárodní sféry volnostní, mezinárodněprávně dosud nenormované a tedy předmětu mezinárodní politiky států. Ta představuje prostor pro uplatňování zájmů jednotlivých suverénů, což je ovšem značně

⁵⁸ SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha : ASPI publishing, 2006. ISBN 80-7356-178-1, s. 134.

⁵⁹ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 51.

⁶⁰ SCHEU, Harald Christian. *Suverenita státu...*, s. 5.

ovlivněno jejich vyjednávacím potenciálem, který vychází ze zmíněné faktické nerovnosti států.⁶¹

Z koncepce suverenity státu vyplývá množství důsledků pro právní poměr svrchovaného státu ve vztahu k ostatním suverénům. Ty se dají formulovat jako subjektivní práva a povinnosti států. Na rozsahu takových práv a jim odpovídajících povinností se teorie neshodne, ovšem obecně se za základní považuje právo na existenci. Od něj jsou odvozena další práva, jako například právo na nezávislost, rovnost, výkon územní svrchovanosti, mezinárodní styk, mezinárodní pocty a svépomoc a také právo k vedení války.⁶² Některá práva a povinnosti států jsou zaneseny v Deklaraci zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (1970), která ač není právně závazná, je využívána k výkladu zásad obsažených v Chartě OSN.

Suverénní státy jsou tedy státy, které mají plnou způsobilost k právům i k právním úkonům podle mezinárodního práva. Jen suverénní stát jako organizovaná a nezávislá nejvyšší politická moc, jež si všestranně podrobuje určité území i s jeho obyvateli, je s to plnit své mezinárodněprávní závazky a současně uplatňovat své nároky podle mezinárodního práva.⁶³

Z výše uvedeného se dají vyvodit základní znaky státu jako subjektu mezinárodního práva:

- (i) Obyvatelstvo, které má usedlý a trvalý charakter, tj. stát musí mít nějaké vlastní občany, většina populace nesmí být kočovníky. Bez obyvatelstva není státu.
- (ii) Území, které je vytyčeno státní hranicí a odděleno tak od ostatních suverénů. Vymezení hranice však není povinností vyplývající z mezinárodního práva. I přes spory ohledně vymezení hranic a jejich upravení nepřestává stát existovat.
- (iii) Vládu, tj. veřejnou moc, která jako soustava orgánů státu zajišťuje na jeho území alespoň takový standard správy, který dovolí státu koexistenci s ostatními členy mezinárodního společenství. Je vyžadovaná efektivita vlády, tzn. její schopnost podřídit si svou autoritou osoby jí podléhající.

Někteří autoři doplňují ještě poslední znak:

⁶¹ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 52.

⁶² POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 17.

⁶³ Tamtéž, s. 18.

- (iv) Způsobilost vstupovat do vztahů s jinými státy. Tento znak se uplatní zvláště u složených států,⁶⁴ kdy do těchto vztahů smí vstoupit pouze federace, nikoli její části (jednotlivé státy, ze kterých se celek skládá).⁶⁵

II. 1. Územní suverenita a územní výsost

Státní území je část země, která podle mezinárodního práva podléhá jeho suverénní moci a tvoří její nedílný celek. Je to třírozměrný prostor skládající se ze suchozemského povrchu a vodní hladiny, z prostoru pod povrchem Země a ze vzdušného prostoru nad zemským povrchem.⁶⁶ Je to část zeměkoule vymezená státními hranicemi, která sahá kuželovitě až do středu zeměkoule i směrem vzhůru až po hranice kosmu. Je to prostor, ve kterém může stát výlučně mocensky uplatňovat svou moc, tedy územní suverenitu. Jen takto vymezenému územnímu suverénovi je dovoleno mezinárodním právem s územím disponovat. Možná dispozice státním územím je jeho převedení nebo převedení jeho části smlouvou na jiného suveréna. Tento akt se nazývá cese.⁶⁷

Mimo možné dispozice se státním územím smí stát disponovat ještě svou územní výsostí. Jí odpovídá výlučný výkon moci, výlučná územní jurisdikce. Vyjadřuje právo vydávat na daném území vůči jeho obyvatelstvu akty veřejné moci, ukládat daně, stíhat pachatele trestné činnosti atd. Dispozice územní výsosti tedy znamená, že suverénní stát převede na jiný stát vymezenou správu vůči určité části svého území. Územní výsost se převádí například při zřizování vojenské základny na území jiného státu, kdy stát budující základnu přebírá v rozsahu stanoveném smlouvou územní správu vůči vymezené části území. Jakmile pomine smluvní důvod výkonu územní výsosti státem, na který byla přenesena, obnoví se výsost územního suveréna.⁶⁸

V zásadě jen územní suverén je oprávněn vykonávat územní výsost vůči veškerému svému obyvatelstvu a věcem, které se na území nacházejí. Může ovšem

⁶⁴ Jako příklad může posloužit USA coby federace. Na druhou stranu federace jako Švýcarsko dovoluje svým územním jednotkám, kantonům, vstupovat do vztahů s jinými státy samostatně.

⁶⁵ ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé...*, s. 95 – 96.

⁶⁶ POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 128.

⁶⁷ DAVID, Vladislav; SLADKÝ, Pavel; ZBOŘIL, František. *Mezinárodní...*, s. 75 – 76.

⁶⁸ Tamtéž, s. 76.

nastat situace, kdy se na určeném území bude uplatňovat územní výsost jiného státu. Takový výkon bývá zakládán smluvně a nazývá se cese. Část území se smlouvou převede na nového suveréna, a to za úplatu (*cession à bail*). Tento dočasný převod územní suverenity nezakládá současně právo s územím disponovat. Stát může na jiný stát převést i pouze výkon územní výsosti. Takovými případy jsou z minulosti například garanční okupace Porýní.⁶⁹

V mezinárodním právu mohou nastat případy, kdy stát, ačkoli na území nevykonává územní suverenitu, tam vykonává územní výsost. To je případ lodí a letadel pohybujících se na volném moři nebo ve vzdušném prostoru nad ním. To platí i uvnitř území států. Jedná se o případ omezení výkonu územní výsosti obecným mezinárodním právem například z hlediska imunit pro diplomatický a konzulární personál nebo i pro vojenské jednotky jiného státu.⁷⁰ Ostatní situace, kdy dochází k omezení výkonu územní výsosti jsou založeny smluvně. Je to mimo jiné příklad vojenských základů vybudovaných na území jiného státu.

Územní suverenita a územní výsost by se daly přirovnat k vlastnictví a držbě. Územní suverenita je oprávnění disponovat se státním územím nebo jeho částí nezávisle na cizí moci, připodobňuje se k vlastnictví věci. Zatímco územní výsost jakožto oprávnění vydávat na státním území vůči tamnímu obyvatelstvu akty veřejné moci je pojímáno jako držba věci.⁷¹

V souvislosti s vysvětlováním pojmů je třeba se krátce zmínit o nabytí územní výsosti bez územní suverenity. Stát, který vykonává územní suverenitu nad svým státním územím, může mít obtíže s výkonem územní výsosti. Ty mohou plynout například z nedostupnosti části jeho území, kdy by bylo obtížné uplatňovat tam svou suverénní moc. Se souhlasem tedy může některá, popř. všechna práva vykonávat jiný stát (nebo jejich seskupení či mezinárodní organizace) vlastním jménem. Taková správní cese může nabýt na významu při správě těžko přístupného území, kdy se výkon územní výsosti převede sousedícímu státu, který má k oné části území lepší přístup. Územní výsost může přejít na jiný stát bez souhlasu suveréna např. vojenskou okupací.⁷²

⁶⁹ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 51.

⁷⁰ Tamtéž, s. 206.

⁷¹ SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní...*, s. 50, 198.

⁷² Tamtéž, s. 50, 199.

Pro srovnání je zapotřebí doplnit pojem územní jurisdikce, o němž bude pojednáno podrobněji dále. Ta je spjata s územím určitého státu. Stát jako entita, která na území vykonává územní suverenitu, tam disponuje teritoriální jurisdikcí, které podléhají všechny osoby a věci, které se na území nacházejí, s výjimkou osob požívajících výsad a imunit dle mezinárodního práva.

Termín „výsost“ je pojmem užívaným pouze v české odborné literatuře. Z toho pramení rozdíl proti zahraniční nauce, která termín nepoužívá a místo něj se často zmiňuje spíše o jurisdikci. Územní nebo osobní výsost odpovídá výlučné územní nebo osobní jurisdikci státu nad určitým územím, osobou či věcí. Výlučná moc je nezávislá na moci ostatních států.⁷³

II. 2. Radarová základna a otázka státního území ČR

Ve spojitosti s vybudováním americké vojenské základny v ČR by mohla vyvstat otázka, zda by se území, na kterém základna měla být vybudována, nestalo součástí území USA. Odpověď je jednoznačně záporná. Sama zakládající smlouva radaru: Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice (dále jen „Dohoda“)⁷⁴ říká ve svém čl. IV odst. 1, že plná suverenita a kontrola nad územím a vzdušným prostorem ČR není dotčena a Spojeným státům by bylo vymezené území poskytnuto pouze pro bezplatné užívání. Nedocházelo by tedy ke změně státních hranic a postoupení území Spojeným státům. Teorie mezinárodního práva ale nabízí několik zajímavých otázek k zamyšlení, zda by území nenabýlo USA jako důsledek výkonu své moci na daném území. Odpověď zní ve všech případech opět negativně, ale je zapotřebí vyložit argumenty, které k danému tvrzení vedou.

Státní území a s ním i pravomoc výkonu své suverénní moci na něm lze získat originárně nebo derivativně. Originární (prvotní) se odvíjí od faktu, že území v době nabytí nepodléhalo moci žádného jiného státu a to buď z důvodu, že území bylo „zemí

⁷³ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...*, s. 61.

⁷⁴ Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice. [online] Dostupná z WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755>>

bez pána“ (*terra nullius*) či proto, že původní stát nad územím přestal svou moc vykonávat. Originární nabytí se dá vyloučit naprosto jednoznačně. Za prvé území „pod základnou“ není *terra nullius*, je tedy zcela vyloučena prvotní okupace ze strany USA. Za druhé, už podle citované části Dohody, území zastavěné základnou by se Spojeným státům nepostupovalo. Za třetí, opět dle explicitního výkladu Dohody samotné, území by zůstalo součástí ČR.

Jednoznačně se dá vyloučit i možnost nabytí území Spojenými státy z titulu efektivní okupace, která nastává v případech sporných území. V takových situacích je nutné prokázat, který stát onu efektivní okupaci uskutečňuje a má tak silnější titul než jiný stát. Principy efektivní okupace byly položeny Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti⁷⁵ v roce 1933 ve věci *Východního Grónska*. Stálý dvůr se vyjádřil, že nárok na výkon státní suverenity nevzniká na základě nějakého zvláštního aktu či na titulu, jakým je smlouva o postoupení, ale jen na pokračujícím (*continuous*) výkonu moci, který se skládá ze dvou prvků. Tím je skutečný (*actual*) výkon moci vedený záměrem a vůlí jednat jako suverén. Tento případ lze opět vyloučit a to z toho důvodu, že ČR by i tak nepřestala vykonávat svou pravomoc na daném území. Aneb jak říká opět čl. IV odst. 1 Dohody: ČR si ponechává plnou suverenitu a kontrolu nad svým územím. Nic z toho není dotčeno ani naprosto formálním aktem vyvěšení americké vlajky před budovou základny, na což dostala strana USA právo v odst. 4 stejného článku.

Derivativně se dá nabytí území, jenž bylo dosud ovládáno suverénní mocí jiného státu. Pro úplnost je třeba doplnit, že Brdy, kde základna měla stát, jsou součástí území ČR. Pro účely této práce je třeba porovnat případ základny s cesí, vydržením a anexí jako příklady z derivativních (odvozených) způsobů nabytí území (ačkoli vydržení někteří zařazují mezi způsoby originární).

Cesí se rozumí převod teritoriální suverenity k území mezinárodní smlouvou z dosavadního suveréna na odlišný stát.⁷⁶ Dohoda ČR – USA se za takovou smlouvu považovat nedá. Neobsahuje žádné ustanovení, které by z ní činilo smlouvu o cesi, postoupení daného území.

⁷⁵ Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti byl založen na základě článku 14 Paktu Společnosti národů. Byl předchůdcem Mezinárodního soudního dvora - současného orgánu OSN.

⁷⁶ POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 132.

Vydržením nabude stát území, pokud dlouhodobě fakticky vykonává suverénní moc nad takovým územím s úmyslem území ovládat trvale jako suverén. Výkon musí být nepřerušovaný a suverénní práva ovládajícího státu nesmí být popírána ostatními státy. Co se týče doby potřebné k vydržení, nad tou nepanují shody. Většinou panuje souhlas nad tím, že je nutná doba, která postačí k obecnému přesvědčení, že ovládající stát vykonává svou moc nad územím právem.⁷⁷ Je nutné podotknout, že výkon práv ze strany USA by v žádném případě nebyl brán jako úmysl ovládat část území, na němž by základna stála, trvale jako suverén. Výkon práv by také nebyl nepřerušovaný, vzhledem k tomu, že česká strana by si ponechala celou řadu pravomocí ve vztahu k danému území. V případě sporu by výkon práv USA byl jistě popírán i ostatními státy, takže by nebyla splněna ani tato podmínka pro vydržení.

Čl. 2 odst. 4 Charty OSN zakotvuje zásadu zákazu použití vojenské síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiných států. Anexe je násilné připojení území jiného státu nebo jeho části jednostranným aktem státu, který vojensky porazil stát, o jehož území se jedná. Mezinárodní právo tedy zcela neuznává možnost anexe tímto způsobem. *Ad absurdum*, pokud by nastal případ použití síly ze strany USA k získání zmiňované části území ČR, nebyl by to akt platný podle mezinárodního práva.

Všechny výše uvedené případy tedy poukazují na fakt, že ČR by neztratila pravomoc výkonu své suverénní moci nad územím, kde by byla vystavěna americká základna. Zachována by byla i územní celistvost, jelikož území by bylo nadále součástí ČR.

II. 3. Radarová základna – omezení suverenity ČR?

Suverenitou se obecně rozumí nezávislost státní moci na jakékoli jiné moci, jak v mezinárodních vztazích, tak ve vnitřních věcech. Teritoriální suverenita státu se váže k samotnému státnímu území. Stát je oprávněn disponovat s vlastním územím nebo jeho částmi a to nezávisle na vůli cizí moci. Stát jako územní suverén vykonává na svém území výlučnou teritoriální jurisdikci.

⁷⁷ POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 133.

Dohody o omezení teritoriální jurisdikce představují projev výkonu územní výsosti na cizím území. Takovými smlouvami dochází k postoupení výkonu územní výsosti. Počet takových dohod se zejména po 2. světové válce rozšířil, ať už z důvodu zakládání vojenských základen na cizím území, nárůstu počtu vojenských či nevojenských operací na cizím území, včetně výcviku ozbrojených sil.

Státní suverenita je jeden ze znaků státu. Stát má povinnost zajistit obranyschopnost a bezpečnost svou i svých obyvatel.

Během plánování výstavby americké radarové základny na území ČR se diskutovalo o tom, do jaké míry přítomnost cizí vojenské základny a cizích ozbrojených sil omezí suverenitu České republiky. Je třeba se podívat na jednotlivé aspekty projektu a zaměřit se na důvody, které by vedly k potvrzení či vyvrácení teze, že by radarová základna a související pobyt amerických ozbrojených sil českou suverenitu omezil.

Jeden z výrazných projevů vnější suverenity státy je možnost volby vstupovat do mezinárodního společenství formou podpisu mezinárodních smluv, vstupu do mezinárodních organizací a potažmo braní na sebe závazků z mezinárodního práva. Česká republika je plně suverénní stát, není na nikom závislá a je věcí její svobodné vůle, do jakých závazků se rozhodne vstoupit.

Závazek v podobě Dohody o zřízení radarové základny USA v ČR (ačkoli nebyla smlouva ratifikována za strany ČR) a Dohody mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR (dále jen „ČR – USA SOFA“) tedy ČR přijala v souladu s výše uvedeným. Nebyl na ní činěn žádný nátlak či v krajním případě hrozba či použití silou, jejichž zákaz použití je vymezen mj. v Deklaraci zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy. Suverenita státu je zachována, pokud si stát ponechává pravomoc takové závazky vypovědět. Jak sama Dohoda stanoví, je možná i jednostranná výpověď (čl. XVIII), tudíž „cesta ven“ je plně v rukou České republiky.

Systém protiraketové obrany umístěný v ČR by byl projektem založeným na bilaterální úrovni. Stranami smlouvy byly pouze ČR a USA. Ačkoli se Dohoda hrdě a mnohokrát hlásí k ideám NATO, nebyl by radar součástí projektů zmíněné organizace. Podpis Dohody byl tedy výrazem práva, ne povinnosti ČR, kterou by mohla mít vůči NATO. Koneckonců i vstup do NATO bylo dobrovolné rozhodnutí ČR a nejsme nuceni v organizaci setrvat.

Podpisem Dohody i ČR – USA SOFA by ČR udělila souhlas i k pobytu cizích ozbrojených sil na svém území. Opět by na sebe přijímala závazek jako výraz dobrovolnosti a nejednalo by o mezinárodně protiprávní akt jako při invazi sovětských vojsk do tehdejšího Československa v roce 1968.

Jakákoli omezení, která by pro ČR platila vzhledem k ustanovením Dohody, by na sebe přijala sama v důsledku dobrovolného přijetí závazku. Omezení výkonu suverenity by v tom případě bylo naprosto v souladu s mezinárodním právem.

Další atribut vnější suverenity státu je jeho schopnost zajistit obranyschopnost a bezpečnost svého území a obyvatel. Radarová základna má za hlavní cíl zajistit obranu nejen USA, ale i celého euroatlantického prostoru, včetně ČR. Území by bylo chráněno proti balistickým raketám středního a krátkého doletu, tedy jedné z moderních hrozeb ohrožení bezpečnosti států. Tím, že by ČR výstavbu podpořila, přispěla by tak ke zvýšení své obranyschopnosti a tím i bezpečnosti osob a majetku na území se nacházejících.

Z hlediska vnitřní suverenity náleží státu výlučná moc směrem k osobám a věcem, které se nacházejí na jeho území. Územní výsost vyjadřuje právo státu vykonávat moc vůči všem osobám na jeho území a ve vztahu k nim má stát právo vydávat právní akty. Cizí stát nemá oprávnění žádné akty na daném území vydávat, nedá-li k tomu suverén souhlas. Dohodou by ČR nepřenášela na Spojené státy žádnou pravomoc vydávat právní akty, které by byly závazné pro osoby nacházející se v ČR. Tato bilaterální dohoda není stejný případ jako je například Evropská unie, které byla udělena pravomoc vydávat právní akty závazné pro ČR. Veškeré právní akty, které by v souvislosti se základnou či americkými ozbrojenými silami souvisely a nenormovaly by čistě vnitřní chod základny či sil, musely by být schváleny Českou republikou.

Výrazem suverenity státu je nezávislost státní moci na jiné, jak z pohledu mezistátních vztahů, tak i vnitřních věcí. Podpis Dohody by z ČR neučinil „vazala“ Američanů, nepodléhali bychom rozkazům americké vlády. ČR by i nadále byla svobodným státem, čehož výraz se promítá i do možnosti kdykoli jednostranně z naší vůle Dohodu vypovědět.

Velení a řízení stanice by podléhalo americké straně. To je ale závazek, který na sebe ČR převzala dobrovolně v rámci Dohody. Je ovšem logické, že do takových záležitostí by ČR nemohla mluvit. Hypotetická střela z Íránu, coby státu majícím

v arzenálu tyto zbraně, by dorazila do Prahy za pouhých 15 minut, do Londýna za 18 minut a do Washingtonu za necelých 30 minut.⁷⁸ O odpálení protirakety, která by střelu zneškodnila, by proto muselo být rozhodnuto do několika málo minut a nebyl by prostor pro konzultaci s vládou přijímajícího státu ohledně schválení či neschválení akce.

Balistické rakety vyjadřují možné ohrožení bezpečnosti ČR. Je potvrzeno, že Írán i Severní Korea jimi disponují a není vyloučeno, že by jich užili proti západním „nepřátelům“. Česká republika coby rovnoprávná součást západních struktur by mohla také být potenciálním cílem *rogue states*⁷⁹ a jiných entit, majících podobné zbraně k dispozici. V současnosti ale ČR nevlastní žádný systém, který by mohl jejich dopadu na naše území zabránit a zamezit tak ztrátám na životech obyvatelstva a škodám na majetku. Systém protiraketové obrany by tomu jistě dokázal zabránit. Vzhledem k tomu, že ČR není schopná sama zajistit adekvátní obranu proti takovému druhu ohrožení, je v souladu s mezinárodním i vnitrostátním právem, aby uzavřela dohodu, která by umožnila takový bezpečnostní systém využít.

Podle § 11 odst. 1 zákona č. 310/1999 Sb., o pobytu cizích ozbrojených sil na území České republiky *lze konat vojenská cvičení ozbrojených sil vysílajícího státu na území České republiky pouze ve vojenských újezdech* (dále jen „újezd“), *vojenských útvech, vojenských zařízeních a na vojenských letištích*. Pokud bychom přítomnost amerických ozbrojených sil a jejich aktivity spojené s činností základny podřadili *a simili* pod toto ustanovení, směly by působit tedy jen na vymezeném území jednoho z vojenských újezdů na území ČR. Příloha č. 1 k zákonu č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky vymezuje, že v ČR se nachází 5 újezdů. Do jednoho z nich, vojenského újezdu Brdy, by byla základna umístěna. Je to vymezená část státu, která slouží k zajišťování obrany a k výcviku ozbrojených sil. Z toho důvodu panuje na území újezdů zvláštní režim a některá práva jsou v tomto prostoru omezena. Dá se tedy tvrdit, že zařízení práva jsou na jeho území stejně již omezena. Brdy jsou navíc i nejméně využívaným újezdem.

⁷⁸ K otázce zapojení ČR do systému obrany proti balistickým raketám. Informační materiál MZV ČR, 2006, s. 10.

⁷⁹ *Rogue states* je výraz užívaný pro státy, které svou politikou ohrožují mezinárodní bezpečnost. Mohou být charakterizovány různě, ale většinou jde o autoritářské režimy potlačující lidská práva a podporující terorismus. Momentálně jsou za ně označeny Sýrie, Severní Korea, Sudán a Írán.

Rozloha zařízení by se na základě zkušeností s obdobnými stavbami na území USA dala odhadnout na 275 ha. Zabrala by tedy zhruba jednu setinu až jednu padesátinu plochy jednoho z existujících vojenských výcvikových prostorů v ČR.⁸⁰ V době, kdy byl projekt ještě živoucím, by tedy zabránil části území jednoho újezdu, navíc málo využívaného, nikterak neomezilo ostatní ozbrojené síly, které by měly zájem využít prostor újezdu pro jiné účely. Skutečností je, že v ČR je újezdního prostoru vskutku dostatek. Důkazem jsou dnešní plány, že by se měl jeden z újezdů stejně rušit a ostatní čtyři značně zmenšit.⁸¹

Vzhledem k tomu, že podle teoretického výpočtu by základna zaujímala cca 0,00003 plochy území celé ČR, nemůže být řeč o omezení územní suverenity ČR z hlediska pokrytí území pod americké velení.

S tím souvisí otázka jurisdikce. O té bude pojednávat celá kapitola, zde tedy zmíníme jen jeden její aspekt. Ve vztahu k základně byla velmi diskutovanou otázkou exterritoriality. Exterritorialita znamená vynětí z exekuční jurisdikce územního suveréna a způsobuje tak, že územní jurisdikce státu nebude z důvodu nedostatku exekuční jurisdikce prosazena.

USA by ale tuto výsadu nepožívaly, tzn. územní výsost ČR by nebyla vyňata.⁸² Vojenský i civilní personál zařízení by v souladu s čl. II SOFA měl povinnost dodržovat právní řád ČR. Pokud by ale takový personál porušil zákon v přímé souvislosti s výkonem služby, náležela by jurisdikce USA.

O porušování české suverenity se nedá hovořit ani vezmeme-li v potaz reciproční charakter Dohody. Po přečtení Dohody je zřejmé, že práva a povinnosti jsou na obou stranách smlouvy vcelku vyvážené. Jak se ostatně vyjádřilo české ministerstvo obrany, podařilo se ČR dosáhnout kompromisu ve všem, co chtěla.⁸³ Bylo například dohodnuto, že se ČR – USA SOFA bude vztahovat pouze na personál základny, a ne na všechny americké vojáky přítomné v ČR. Text smluv vyjadřuje vzájemný respekt obou stran. Z množství přípravných jednání a výstupů k nim se tedy

⁸⁰ K otázce zapojení ČR..., s. 6.

⁸¹ Důvody pro zrušení VÚ Brdy se nemění, protiargumenty jsou často zavádějící. [online] [cit. 7. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/duvody-pro-zruseni-vojenskeho-ujezdu-brdy-se-nemeni--protiargumenty-jsou-casto-zavadejici--105282/>>

⁸² K otázce zapojení ČR..., s. 10.

⁸³ Smlouva SOFA je podepsána. [online] [cit. 7. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/smlouva-sofa-je-podepsana-0y5-/zpravy-domov.aspx?c=A080919_155938_ln_domov_mel>

dá zavrhnout názor, podle kterého bylo tvrzeno, že znění smluv bylo ČR vnučováno. V souladu se svým titulem suverénního státu měla ČR do sepisování co říci a zasadila se o množství změn pro ni příznivých.

Atributy suverenity položil Mezinárodní soudní dvůr (MSD) mimo jiné v případě *Vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní*.⁸⁴ MSD konstatoval, že je zapovězeno všem státům nebo jejich uskupením zasahovat přímo nebo nepřímo do vnitřních i vnějších záležitostí jiných států. Zakázáný je zásah, který směřuje na věci, o kterých je každý stát z hlediska zásady svrchované rovnosti oprávněn rozhodovat sám a ve vší svobodě. To jsou například záležitosti politické, ekonomické, společenské a kulturní. Významnou složku tvoří zahraniční politika. Zásah je mezinárodně protiprávní, pokud je na stát vytvářen nátlak, aby rozhodl určitým způsobem proti své vůli. Nátlak, který tvoří základ nedovoleného zásahu, je o to výraznější, pokud využívá vojenských akcí nebo nepřímé podpory ozbrojených činností ve druhém státě.

Na základě výše uvedených informací je nutno konstatovat, že USA už během vyjednávání o smlouvách tvořících základ radarového systému, který měl být v ČR vybudován, přistupovala k našemu státu se vším respektem a dbala jeho suverenity. Obsah smluv nám nebyl nucen a bylo svobodným rozhodnutím ČR smlouvy podepsat. Související přítomnost amerických ozbrojených sil byla taktéž českou stranou přijata. V souladu se všemi zásadami mezinárodního práva vyjádřenými jak v Chartě OSN, tak Deklarací zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy, tak i v souladu s konstantní judikaturou MSD lze tvrdit, že základna s přítomnými americkými ozbrojenými silami by ani vnitřní ani vnější složku suverenity České republiky neporušila ani neohrozila.

II. 4. Vojenské základny a územní suverenity

Jak již bylo řečeno výše, výkon územní výsosti se dá postoupit smlouvou jinému státu. Je to i případ vojenských základen nacházejících se na jiném státním území.

Před r. 1945 se základny budovaly spíše tak, že stát poskytující území pro výstavbu základny úplatně cedoval ono území státu hodlajícímu vybudovat základnu

⁸⁴ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment, ICJ Reports, 1984.

(ovšem bez možnosti dispozice s územím). Docházelo k postoupení výkonu územní suverenity. Po 2. světové válce nastal zlom v tom smyslu, že se přecházelo na jakýsi časově vymezený pronájem dotyčného území, a to včetně vybavení, které bylo součástí základny. V současném mezinárodním právu se vyskytuje jen jako dočasný převod ve vztahu k výkonu územní výsosti, ne k území. Pronájem tedy vystřídal cesi. Jak ale bude poukázáno dále, dodnes ale z institutu cese výkonu územní suverenity za úplatu těžší Spojené státy ve vztahu k základně Guantánamo na Kubě.⁸⁵ Mimo to i SSSR v poválečných dějinách stále pokračoval v koncepci cese. To je i případ základny, která byla vybudovaná na našem území. Tehdejší SSSR pokládal území ČSSR v Milovicích, na kterém byly vybudovány sovětské vojenské základny, za území SSSR.⁸⁶

Režim takových základen byl a je vymezen smlouvami. Stejně tak jako právní status vojsk pomocí smluv o právním postavení ozbrojených sil (SOFA). Zásadní zlom v tomto ohledu přineslo přijetí Dohody o statusu ozbrojených sil členských států Severoatlantické smlouvy (NATO SOFA) v roce 1951, o níž bude detailně pojednáno v závěrečné části této práce. Právní statut osob na základnách působících tak může být vymezen jednou i více smlouvami, některými z nich typu SOFA, někde může přímo odkazovat na NATO SOFA.

Existuje mnoho států, které rozmístíují své základny mimo vlastní území. Širokou síť základen má po světě vybudovanou např. Francie, která je momentálně přítomna v 15 suverénních státech (jako jsou např. Burkina Faso s 80 členným personálem, Kamerun s 15, Německo s 1 500, Kosovo s 300 nebo Mali s 2 000 členným personálem) a ve svých 8 zámořských koloniích. Itálie i Japonsko působí v Djibuti. Rusko je dodnes přítomno v mnoha bývalých zemích Sovětského svazu, navíc má základny např. v Sýrii a ve Vietnamu. Velká Británie, podobně jako Francie, působí jednak na svých zámořských územích jako Gibraltar nebo na Falklandských ostrovech, jednak v cizích státech jako například Německo, Keňa nebo Afgánistán. Známa je turecká přítomnost na Kypru.⁸⁷

Velká Británie a Francie využívaly svá zámořská území k budování vojenských základen. Důvody se zdají jednoznačné - ke kontrole daného území a ke koloniálním

⁸⁵ VRŠANSKÝ, Peter; VALUCH, Jozef a kol. *Mezinárodní právo veřejné – Osobitá část*. 1. vyd. Bratislava : Eurokódex, s. r. o., 2013. ISBN 978-80-8155-003-4, s. 95.

⁸⁶ POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 206.

⁸⁷ List of countries with overseas military bases. [online] [cit. 5. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_with_overseas_military_bases>

účelům. Většinu z nich ale státy převedly na nově vzniklé, od nich osamostatněné státy. Je pravidlem, že po skončení činnosti vojenských základen se území navrácí původnímu suverénovi. Stejně tak nemovitosti, které se na území nacházejí, se ponechávají na místě a vlastnictví k nim se převádí na územního suveréna.⁸⁸

Odlišný je případ britské základny přítomné na Gibraltar. Už v roce 1704 totiž Velká Británie na základě smlouvy získala plnou suverenitu nad tamním územím a to *neodvolatelně a na věčné časy (in perpetuity)*. Území je tedy územím Velké Británie, kde také uplatňuje plnou suverenitu a tedy i osobní a územní jurisdikci.⁸⁹

Největším světovým „stavitelem“ vojenských základen na území jiných států jsou Spojené státy. Vzhledem k tomu, že tato práce pojednává i o zkrachovalém projektu výstavby americké vojenské základny v ČR, hodí se pro účely komparace i právní režimy právě amerických základen.

Režimy amerických základen ve světě jsou různé. Některé byly vybudovány na principu cese územní suverenity Spojeným státům, jiné na principu pronájmu, jak už bylo zmíněno výše. Na následujících případech se ukáže, jaký vliv měla či má přítomnost cizích ozbrojených sil, potažmo cizí moci, na územní suverenitu a výsost jiného státu.

Mezinárodněprávně zajímavý je případ vojenské základny USA vybudované na Kubě - Guantánamo. Historie vybudování základny Guantánamo sahá do r. 1898, kdy po španělsko-americké válce zůstala daná oblast v držení Spojených států amerických. Na území později USA vybudovaly námořní základnu. Roku 1903 podepsaly USA s Kubou Dohodu o pronájmu (Havanská Dohoda)⁹⁰, která se skládala ze dvou částí. První obsahovala ustanovení, které vyjadřovalo úmysl pronajmout základnu, kde budou USA vykonávat plnou jurisdikci a kontrolu (*shall exercise complete jurisdiction and control*) a to s tím, že uznávají trvání plné suverenity Kuby (*US recognizes the continuance of ultimate sovereignty*). Druhá část potom upravuje podmínky platby Američanů Kubáncům takovým způsobem, že stanoví, že budou poplatky vypláceny ročně a v jaké sumě. Havanská dohoda ovšem neobsahuje žádný přesný termín pro ukončení své platnosti. Havanská dohoda byla obnovena a doplněna v r. 1934

⁸⁸ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 208.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Agreement Between the United States and Cuba for the Lease of Lands for Coaling and Naval stations . 1903. [online] Dostupné z WWW: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/dip_cuba002.asp>

a obsahovala ustanovení že bude platná dokud Spojené státy americké neopustí uvedenou námořní základnu Guantanámo (...).“⁹¹

Po kubánské revoluci 1959 ale Kuba přestala myšlenku základny podporovat a také na mezinárodních fórech otevřeně vyslovovala nesouhlas s pokračováním jejího provozu. Poplatek byl řádně placen tedy jen do r. 1959. Tím, že by kubánská strana platbu přijala, by totiž de facto potvrdila uznání platnosti smlouvy z roku 1934. Platba poplatků tvořila nicméně podstatnou součást této Havanské dohody. Vznikl tedy spor, kde se obě strany Dohody dovolávaly svých práv na základě Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 (Úmluva)⁹². Kuba se odvolávala na čl. 52, který za neplatnou označuje každou mezinárodní smlouvu, která byla uzavřena pod pohrůžkou užití síly. Americká strana se odvolávala na čl. 4, jenž říká, že Vídeňská úmluva není retrospektivní a tedy že se její platnost nevztahuje na žádnou dohodu uzavřenou před vstupem Úmluvy v platnost.⁹³

Jeden z argumentů, který Kuba jako svůj protest vůči Dohodě a tedy i celé základně použila, byl ten, že Dohoda byla podle ní uzavřena za nerovnoprávných podmínek. Stejně tak Kubě vadilo, že Dohoda podle ní omezuje její suverenitu a územní celistvost. Ostatně tyto námitky zanesla i do své ústavy z roku 1976.⁹⁴

Z pohledu mezinárodního práva přednesly obě strany zajímavé argumenty. Spojené státy zaujímají takový postoj, že Dohoda je stále platná s tím, že původní verze je otevřená co do doby platnosti a že smlouva může být ukončena pouze po vzájemné dohodě obou stran. Smlouva tedy podle nich není nicotná. V roce uzavření nájemní smlouvy (1903) totiž mezinárodní smluvní právo nezapovídalo uzavření smlouvy pod pohrůžkou nebo použitím síly. Důsledkem je tedy to, že dokud USA nebudou souhlasit s ukončením smlouvy, bude smlouva platná a USA budou tedy vykonávat nejen úplnou

⁹¹ Čl. 3 Dohody USA – Kuba, 1934. [online] „(...) *So long as the United States of America shall not abandon the said naval station of Guantanamo or the two Governments shall not agree to a modification of its present limits, the station shall continue to have the territorial area that it now has, with the limits that it has on the date of the signature of the present Treaty.*“ [cit. 5. prosince 2014]. Dostupné z WWW <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/dip_cuba001.asp>

⁹² Vídeňská úmluva o smlouvách mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi mezinárodními organizacemi. 1969. [online] Dostupné z WWW: <<http://legal.un.org/avl/ha/vclt/vclt.html>>

⁹³ KUPOVÁ, Lucie. *Zacházení s válečnými zajatci po konci studené války a možné alternativy: Případ Guantanamo*. Brno, 2009. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova fakulta, Fakulta sociálních studií. Dostupný také z WWW : <http://is.muni.cz/th/219592/fss_b/bakalarska_prace.txt>

⁹⁴ Kapitola I, článku 11 kubánské Ústavy: „*Republika Kuba odmítá a považuje za nelegální a nulitní smlouvy, dohody nebo koncese uzavřené za nerovnoprávných podmínek, jakož i ty, které neuznávají nebo omezují její suverenitu a územní celistvost.*“

kontrolu a jurisdikci nad územími ve smlouvě vytyčenými, ale budou též uplatňovat všechny atributy suverenity, neb Guantánamo je podle nich kvazi-závislé území.⁹⁵

Kuba operovala s následujícími argumenty. Jak bylo zmíněno, Kuba přestala od USA přejímat šeky a informovala vládu USA, že mají v úmyslu ukončit Dohodu. Kuba se konzistentně vyjadřovala, že americká přítomnost v Guantánamu je nelegální okupací. V oficiálních prohlášení na půdě Valného shromáždění 14. června 2002 požadovala Kuba, aby USA navrátily území Guantánama zpět Kubě s poznámkou, že území bylo „usurpováno nezákonně proti vůli jeho lidu“.⁹⁶ Toto tvrzení bylo založeno na kubánském tvrzení, že Dohoda 1903 byla přijata na základně dodatku ke kubánské ústavě, tzv. Plattovu dodatku, který byl americkým výtvořem. Podle Kuby byl přijat z donucení a to proto, že Kuba v něm viděla jediný možný prostředek jak ukončit okupaci ostrova a vyhlásit Republiku Kuba. Na toto upozornila i v deklaraci, kterou přednesla později roku 2002 jako reakci na vytvoření věznice (*detention camp*) na Guantánamu pro osoby označené za „militantní bojovníky“ zadržené v Afgánistánu a Iráku. V ní říkala, že v závislosti na výše tvrzeném by okupované teritorium Guantánamo mělo být navraceno Kubě.⁹⁷

Vzhledem k ustanovení smlouvy ale nemůže Kuba USA z Guantánama vykázat. Může jen protestovat, a její protesty mají v mezinárodním právu funkci maření případného amerického tvrzení o domnělém kubánském souhlasu se základnou. Tak zabrání USA, aby byly schopny nárokovat si suverenitu na území na základě držby a vydržení.⁹⁸

Aby spor mohl být vyřešen, každý soud by se nejprve musel zabývat výkladem ustanovení Dohody 1903, že USA uznávají trvání plné suverenity Kuby (*US recognizes the continuance of ultimate sovereignty*). Otázkou totiž je, zda tato suverenita může mít nižší právní sílu než smlouva o pronájmu, která nestanoví své datum zániku platnosti. Vystává i řada dalších otázek mezinárodního práva. Nabízí se srovnání, zda je americká přítomnost na Guantánamu s souladu s Chartou OSN, přesněji v souladu

⁹⁵ ZAYAS, Alfred de. The status of Guantanamo bay and the status of the detainees. Vancouver: University of British Columbia Faculty of Law, 19 November 2003, s. 290.

⁹⁶ UN Doc. A/57/312 (2002)

⁹⁷ ZAYAS, Alfred de. The status of Guantanamo..., s. 291.

⁹⁸ „Cuba, of course, has no possibility to expel the United States from Guantánamo; it can only protest, and its protests have the function in international law of frustrating any eventual United States contention neshoda spor about putative Cuban acquiescence souhlas, thus preventing the U.S. from being able to claim sovereignty over the territory by virtue of occupation and prescription“ ZAYAS, Alfred de. The status of Guantanamo..., s. 292.

se zásadou na sebeurčení a Mezinárodním paktem o občanských a politických právech⁹⁹, který zakotvuje právo lidu na své přírodní bohatství a zdroje či v souladu s Deklarací zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy. Poslední vyjmenovaná zvláště zdůrazňuje princip rovnoprávnosti a právo na sebeurčení a zásadu rovnoprávnosti suverénních států.¹⁰⁰

To jsou možné argumenty, které by v potenciálním sporu mezi oběma stranami Dohody mohly zaznít. Nicméně Kuba dodnes nevyužila žádnou oficiální proceduru podle mezinárodního práva k předložení sporu, ať už se jedná o půdu Mezinárodního soudního dvora či předložení Valnému shromáždění OSN. Situace tak zůstává stále stejná a Dohody 1903 i 1934 jsou stále v platnosti.

Jak již bylo řečeno v obecné části pojednávající o územní suverenitě, jen územní suverén je oprávněn vykonávat územní výsost vůči veškerému svému obyvatelstvu a věcem, které se na území necházejí. Může ovšem nastat situace, kdy se na určeném území bude uplatňovat územní výsost jiného státu. Takový výkon bývá zakládán smluvně a nazývá se cese. Část výkonu územní suverenity se smlouvou převede na nového suveréna, a to za úplatu. Tento dočasný převod výkonu územní suverenity nezakládá současně právo s územím disponovat.

To je dodnes případ guantánamské vojenské základny. Americká základna byla založena na cesi výkonu územní suverenity ze strany Kuby za úplatu poskytovanou USA.

Smlouva z roku 1903 stanovila, že USA „*bude vykonávat plnou jurisdikci a kontrolu*“. Ovšem Čepelka říká, že Guantánamo není podle amerického práva považováno za součást území USA. To jen potvrzuje, že Kuba je stále územním suverénem území, na kterém základna stojí, potvrzujíc slova Dohody, že USA „*uznává trvání plné suverenity Republiky Kuby*“.

Zvláštní přístup je třeba uplatnit vůči zadržovaným v tamním vězení. Je otázka, pod jakou jurisdikci spadají ti. Guantánamo bylo vybudováno USA, je to americká vojenská základna s věznicí a osoby zadržené jsou drženy na základě výkonu americké svrchované moci. Na druhou stranu, USA tvrdí, že americké soudy nemají jurisdikci nad Guantánamem a tudíž, že ani americké zákony na tamním území neplatí. Samy

⁹⁹ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>>

¹⁰⁰ ZAYAS, Alfred de. The status of Guantanamo..., s. 293.

USA tvrdí, že nemají v rukou výkon územní jurisdikce.¹⁰¹ Nicméně Nejvyšší soud USA uznal civilní jurisdikci USA ve vztahu k těmto zadrženým. Mají právo obracet se na americké civilní soudy.

Co se ale týče aplikace mezinárodního humanitárního práva a mezinárodního práva lidských práv, situace je jiná. Jak totiž říká Čepelka, je z *hlediska mezinárodního práva zásadní, že se dané osoby nacházejí pod jurisdikcí či kontrolou státu, vykonávané prostřednictvím jeho orgánů (příslušníků ozbrojených sil). To je relevantní pro posouzení situace nejen z pohledu mezinárodního humanitárního práva, ale také z hlediska mezinárodního práva lidských práv.* To mají Američané povinnost aplikovat na tamní zadržené, ať se již cítí jako územní suverénové či nikoli.

Co se týče ostatních složek výkonu suverenity obou států, některé byly stanoveny již dohodami z let 1903 a 1934. USA a Kuba mají vzájemné právo extradice. Guantánamo bylo určeno za bezcelní zónu. Spojené státy mají povinnost postavit a udržovat plot jako hranici mezi základnou a ostatním územím Kuby. Kuba si ponechá právo vstupu do guantánamské zátoky za účely dodávky zboží.

Spojené státy, jak bylo řečeno, mají širokou síť základen po celém světě, každou s odlišným rozsahem výkonu územní výsosti pro USA. Druhou nejstarší americkou vojenskou základnou vybudovanou mimo jejich území byla panamská základna.

Americká vojenská základna byla v Panamě zřízena taktéž roku 1903 a to na principu cese územní suverenity. Účel byl kontrola kanálu a okolí.

Panamský průplav měl být zbudován v Panamě, tehdejší provincii na území Kolumbie. Nicméně USA pomohly Panamě k nezávislosti a s nově vzniklou republikou pak uzavřely smlouvu o výstavbě průplavu *Panama Canal Convention* (Smlouva). Panama jim na neurčenou dobu cedovala území za úplatu a USA se tak staly nositeli územní suverenity ve vymezeném území. USA se jako protislužbu zavázaly k tomu, že zachovají a ochrání nezávislost Panamy, ale i vojensky zajistí bezpečnost průplavu. Čl. 23 úmluvy 1903 Smlouvy jim dovolil za tímto účelem postavit opevnění, díky čemuž tam vznikly námořní a letecké základny. Na území Panamy vznikla základna *Fort Sherman*, která měla za hlavní úkol bránit průplav a přilehlé území. Tento stav ovšem nepřetrval dodnes. Dnešní stav je takový, že k 31. 12. 1999 se USA zřekly své

¹⁰¹ GOLDSTEIN, Brandt. *Guantanamo Forever: United States Sovereignty and the Unending State of Exception. Storming the Court: How a Band of Yale Law Students Sued the President—and Won.* New York: Scribner, 2005, s. 259.

územní suverenity a zavázaly se i ke zrušení svých vojenských základen v oblasti. Územní suverenity se tedy vrátila do rukou Panamy. Dodnes jsou ale Spojené státy zavázány k „bdění“ nad bezpečností průplavu.

Během fungování základny Fort Sherman v letech 1951 – 1999 podléhal vojenský personál USA na základně působící jurisdikci USA. To se týkalo jeho majetku, jeho zaměstnanců a jejich rodinných příslušníků a osobách na nich závislých a jejich majetku. Smlouva *Torrijos-Carter* z roku 1977, která měnila Smlouvu 1903, potom upravila výkon jurisdikce po odchodu USA z Panamy, tedy i ze základny. Smlouva ve svém čl. IX stanovila, že na území, kde se během platnosti Smlouvy používalo americké právo, se navrací plná jurisdikce do rukou Panamy. Podle zákonů Panamské republiky se posoudí i případy vzniklé před nabytím účinnosti Smlouvy. Panama nesmí vydat žádný právní předpis, který by měl za cíl regulovat či jakkoli zasáhnout do výkonu práv USA udělených Smlouvou.

I po skončení platnosti Smlouvy se USA a Panamská republika zavázaly k tomu, že budou spolupracovat za účelem zajištění bezpečnosti Panamského průplavu, jeho majetku, jeho zaměstnanců a jejich rodinných příslušníků a osob na nich závislých a jejich majetku. Panamská republika se bude snažit přijímat takové právní předpisy, které mohou být potřebné k provádění výše uvedených účelů a v tom smyslu i trestat všechny pachatele. Odsouzení pachatelé, kteří by byly odsouzeni soudem druhého státu smlouvy si mohou zvolit, že k výkonu trestu nastoupí ve svém domovském státě.

Na rozdíl od Dohody o zřízení Guantánamské vojenské základny, která neobsahovala datum, ke kterému smlouva zaniká, tato Smlouva datum ukončení smluvního vztahu obsahuje. Ve svém čl. II odst. 2 výslovně zakládá, že Smlouva pozbyde účinnosti v poledne panamského času, 31. prosince 1999.

III. Jurisdikce

Pojem jurisdikce je pojmem mnohovýznamovým. Lze na ní pohlížet minimálně ze třech úhlů pohledu:

- (i) Vyjadřuje právní moc či oprávnění interpretovat a aplikovat právo.
- (ii) Zosobňuje také právo suveréna vládnout, vydávat zákony a vykonávat moc.
- (iii) V poslední řadě jurisdikce také určuje, na jakém území či na jakých subjektech může být taková moc vykonávána.¹⁰²

Stát vykonává svou moc na svém území za účelem zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti, ochrany veřejného zdraví, morálky a lidských práv a základních svobod svých obyvatel. Při výkonu této státní moci nesmí postupovat v rozporu s ustanoveními jednak vnitrostátního práva, jednak mezinárodními závazky jím přijatými vyplývajícími z obyčejového či smluvního mezinárodního práva.¹⁰³

Obecně řečeno, stát vykonává jurisdikci nad osobami a věcmi, které jsou na území státu (územní jurisdikce), popřípadě nad osobami, které jsou jeho státními příslušníky, ačkoli se nacházejí na cizím státním území (osobní jurisdikce) nebo i nad „pohyblivými územími“ jako jsou lodě nebo letadla, která jsou v daném státě registrována (jurisdikce vlajky). Z toho vyplývá, že jurisdikce se dělí mimo jiné z hlediska toho, na co se vztahuje. Existuje tedy teritoriální, personální a jurisdikce státu vlajky. Podle aplikovaného odvětví práva rozlišujeme jurisdikci trestní, civilní, fiskální a další.¹⁰⁴

Územní jurisdikce se váže k území státu. Stát na takovém území vykonává práva a povinnosti vyplývající z vlastního vnitrostátního práva, mezinárodněprávních závazků a obyčejového práva. Územní jurisdikce státu se vztahuje na všechny osoby a věci, které se tam nacházejí. Ač je stát územním suverénem, nemusí na území současně uplatňovat svou jurisdikci. Tu může delegovat jinému státu, který nad vymezenou částí území tuto jurisdikci vykonává sám. Jurisdikce tak neztělesňuje plná práva, která

¹⁰² ONDŘEJ, Jan. *Právo mezinárodních prostorů*. 2. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, ediční středisko, 2002. ISBN 80-85889-43-9, s. 33.

¹⁰³ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...*, s. 35.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 15.

se týkají určité věci, ale pouze výkon moci, jenž musí být v konkrétním případě upřesněn.¹⁰⁵

V mezinárodních vztazích dochází často ke kolizi právních řádů. Taková situace nastává ve většině případů pobytu cizích ozbrojených sil na území jiného státu. Jedná se o situace, kdy není plně jasné, který stát bude vykonávat soudní pravomoc, stejně tak jako určit, který právní řád se bude na daný případ aplikovat. Takové konflikty se řeší buď pomocí vnitrostátního nebo mezinárodního práva. Z hlediska vnitrostátní úpravy připadá v úvahu použití mezinárodního občanského práva procesního, mezinárodního práva trestního, mezinárodního práva soukromého a správního práva mezinárodního. Systém mezinárodního práva se opírá jednak o obyčejová pravidla, jednak o smluvní právo.

Pod teritoriální jurisdikci spadají všechny osoby nacházející se na státním území s výjimkou osob požívajících výsad a imunit dle mezinárodního práva. Územní jurisdikce se může projevovat jako výlučná nebo konkurenční. V konkurenční jurisdikci se uplatní exterritorialita a extraterritorialita,¹⁰⁶ osobní jurisdikce, popř. jurisdikce státu vlajky. Z hlediska osobního může být výkon územní jurisdikce státu zcela vyloučen na základě působení imunity vojsk cizího státu nebo cizích válečných lodí nebo letadel, jak bude pojednáno dále. Stát může ovšem vykonávat jurisdikci i mimo své území, „na dálku“. K tomu ovšem může dojít jen za předpokladu, že nejde o výkon v rozporu s kogentními normami mezinárodního práva a že je dán souhlas daného státu, na jehož území má dojít k výkonu cizí jurisdikce. Na takovém území tedy dochází k vynětí z tamní jurisdikce.¹⁰⁷ To může být i případ vojenských základen na území jiného státu, než odkud pochází přítomné ozbrojené síly. Stát, na jehož území se základna nachází, postupuje jurisdikci vůči vojákům na ní přítomných státu, odkud pocházejí. Na základě smlouvy se oba státy dohodnou, že stát vysílající bude vykonávat na základně výlučnou jurisdikci. Současně stát dovoluje druhému, aby na vymezené části jeho území udržoval vojenské jednotky, budoval a využíval zařízení. Jedná se ale i o případ diplomatických a konzulárních úřadů v zahraničí (exterritorialita). Takové výsady a imunity jsou udělovány na recipročním základě. Je logické, že pokud má stát určité pravomoci na

¹⁰⁵ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...*, s. 20

¹⁰⁶ Extraterritorialita znamená, že se jurisdikce uplatní mimo vlastní území státu na základě osobní jurisdikce nebo z důvodu registrace. Na tomto základě podléhají diplomaté nebo ozbrojené síly osobní jurisdikci vysílajícího státu. Podrobněji: PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...*

¹⁰⁷ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...*, s. 21.

území jiného, bude druhý stát očekávat stejný standard při výkonu stejných pravomocí na území prvního.¹⁰⁸

S vojenskými základnami umístěnými na území cizího státu souvisí institut delegované jurisdikce. Je to jurisdikce extraterritoriální založená na titulu mezinárodního práva, kterým dochází k delegaci jurisdikce z územního suveréna na jiný subjekt mezinárodního práva (zejména na stát či na mezinárodní organizaci). Na základě tohoto mezinárodněprávního titulu je na daném území teritoriálního suveréna uplatňováno právo jiného státu z důvodu přesunu jurisdikce na vysílající stát. Jurisdikci lze delegovat především mezinárodní smlouvou, ale například i rezolucí Rady bezpečnosti OSN.¹⁰⁹

Delegovaná jurisdikce je vymezena prostorově, stejně jako teritoriální jurisdikce. Stát, na který byl výkon jurisdikce delegován, tak smí jurisdikci uplatňovat na vymezeném území nebo jeho části, v souladu se smlouvou (popř. rezolucí či jiným aktem, který definují podmínky). Stát, jehož je území součástí, se své jurisdikce nevzdává, jen uděluje souhlas k jejímu výkonu jinému suverénovi. Nepostupuje mu současně teritoriální suverenitu nad daným územím.

Delegovaná jurisdikce se dělí na úplnou a částečnou. Úplnou se postupuje kompletní územní výsost nad územím i jeho obyvatelstvem na jiný subjekt mezinárodního práva. Na daném území je platný právní řád státu, na něhož byla územní výsost přenesena. Při částečné delegaci je právo subjektu, kterému byla jurisdikce postoupena, uplatněno ve vymezeném rozsahu a na vymezené části území. Zaprvé je tedy nutné vymezit přesně, na jakém území či jeho části dojde k uplatnění jiného právního řádu. Zadruhé je třeba znát věcné vymezení jurisdikce, tedy na jaké právní okruhy bude aplikovatelný cizí právní řád.¹¹⁰

Institut delegované jurisdikce bývá aplikován na vojenské základny umístěné na cizím státním území. V přesně vymezeném prostoru platí právní řád státu původu základny. Okruh záležitostí, na jaké se jeho právní řád bude vztahovat, je upraven smlouvou.

¹⁰⁸ RYNGAERT, Cedric. *Jurisdiction in International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-954471-4, s. 190.

¹⁰⁹ PULGRET, Miroslav. *Vybrané kapitoly jurisdikce státu v mezinárodním právu*. Praha, 2010.

Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, s. 114.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 116.

Výlučná územní jurisdikce znamená výsostní právo státu vykonávat vrchnostenskou pravomoc vůči svým obyvatelům a na svém území. Z takového důvodu by nebylo vůbec možné vykonávat na území takového státu jurisdikci státu jiného.

I v současnosti je možné a plně v souladu s mezinárodním právem omezení suverenity států a výkonu územní výsosti, jak již bylo ukázáno na příkladu požívání výsad a imunit či zvláštních důvodů existence vojsk cizího státu nacházejícího se na území jiného suveréna. Omezení teritoriální jurisdikce státu mohou mít různý původ. Mohou plynout z obecného mezinárodního práva, z obyčejového práva, z rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN nebo ze smluvního omezení.

Stát vystupuje jako právnická osoba. To znamená, že jednat může jen prostřednictvím svých orgánů. Takovými orgány jsou osoby nebo jejich soubory, které mohou stát zavazovat nebo opravňovat ve vztahu k ostatním subjektům mezinárodního práva. Zvláštními zahraničními orgány státu pro mezinárodní styky jsou i vojenské jednotky v době jejich pobytu nebo průjezdu cizím státním územím.¹¹¹ Pokud se takové jednotky, lodě nebo letadla nachází na cizím státním územím, veškeré jejich jednání je přičitatelné státu původu neb jednájí za stát.¹¹² To je projev omezení územní jurisdikce z důvodu mezinárodního práva obyčejového. Důvody jejich pobytu či průjezdu mohou být různé. Mohou na cizím území pořádat cvičení v době míru, pobývat na základně či území okupovat. Vojenské jednotky a posádky válečných lodí a letadel jsou při plnění vojenských povinností vyňaty z jurisdikce přijímajícího státu.¹¹³ Jedná se o jurisdikční imunitu z pohledu *ratione personae*. Uplatní se na ně legislativa vysílajícího státu.

Co platí pro vojenskou jednotku, platí i pro její velitele. Ti jsou oprávněni zastupovat svůj stát původu ve vztazích s jinými státy či mezinárodními organizacemi v oblasti jejich velení. Je třeba zdůraznit, že moc jim svěřená zasahuje pouze do vojenské oblasti a velitelé tak mohou jednat jen ve vojenských záležitostech, které jim patří do působnosti. To zahrnuje i právo uzavřít v dané oblasti mezinárodní smlouvu. Přijetí politických závazků jménem země původu je naprosto vyloučeno. Mezi pravomoci velitele patří i jmenování *parlamentáře* – vyjednavče. Tak dochází

¹¹¹ POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 184.

¹¹² Existují ovšem výjimky, kdy takové jednání není státu přičitatelné.

¹¹³ ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé...*, s. 190.

k delegaci velitelových pravomocí na parlamentáře v rámci plné moci, která na něj byla převedena.¹¹⁴

Cizí vojenské jednotky mohou v přijímajícím státě pobývat v době míru i v době válečné, tedy formou okupace jiného území nebo jeho části. V takovém případě by se na situaci vztahoval Řád války pozemní¹¹⁵ a vojska by podle této úmluvy požívala plnou imunitu z pravomocí soudů okupovaného státu. Tato práce se ovšem soustředí na dobu míru. Ostatně dnes jsou také frekventovanější situace, kdy se ozbrojené síly státu nebo mezinárodní organizace nacházejí na území jiného státu s jeho svolením. Takové případy jsou nejčastěji upraveny smluvně. To znamená, že stát vysílající, popř. mezinárodní organizace, uzavře smlouvu se státem přijímajícím, která právní postavení upravuje. To je tedy příklad omezení výkonu teritoriální jurisdikce na základě smlouvy. Ustanovení takových smluv většinou stanoví, že jednání vojáků v době mimo výkon služby je postižitelné dle právního řádu státu přijímajícího.¹¹⁶

Jak bylo zmíněno výše, podle právního odvětví se rozlišuje jurisdikce trestní, civilní, správní, fiskální, ústavní a další.

Z hlediska trestní jurisdikce má stát právo a povinnosti stíhat všechny trestné činy, jichž se dopustí osoby, které porušily jeho právní řád. To platí i pro osoby, které nejsou jeho státními příslušníky, ale činu se dopustily na jeho území. Tuto zásadu je ovšem nutné aplikovat se zřetelem na výsady a imunity, kterých některé osoby užívají. Zvláštní postup v trestním řízení se uplatní i ve vztahu k exteritoriálním místům, jakými mohou někdy být i vojenské základny. Z hlediska mezinárodního práva (které se ovšem může lišit od smluvního práva) nemohou orgány činné v trestním řízení přijímajícího státu provádět na takovém místě procesní úkony bez souhlasu státu vysílajícího. Personál pobývající na vojenských základnách požívá jistých výsad a imunit. Při splnění podmínek bývá vyňat z trestní jurisdikce přijímajícího státu.

Personál ozbrojených sil vysílajícího státu bývá na území státu přijímajícího vyňat z jeho občanské a správní jurisdikce, pokud se nejedná o záležitosti čistě

¹¹⁴ SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní...*, s. 50, 192 - 193.

¹¹⁵ Tzv. válečný zákoník, který obsahuje vlastní pravidla vedení války. Byl přijat roku 1907 na II. Haagské mírové konferenci jako příloha Úmluvy IV., o obyčejích a zákonech války pozemní, která je výsledkem snahy právně regulovat způsoby a prostředky vedení války. [online] [cit. 27. listopadu 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.cervenykriz.eu/cz/cz_root.aspx>

¹¹⁶ SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní...*, s. 263.

soukromého zájmu (dědictví). Příslušníci ozbrojených sil tedy nebudou postaveni před civilní soudy a správní orgány přijímajícího státu.

Fiskální jurisdikce státu zahrnuje souhrn oprávnění a povinností státu ve fiskální rovině. Stát jako územní suverén stanoví a vybírá daně, cla a poplatky a zároveň je oprávněn stanovit podmínky osvobození od takových platebních povinností. Daňové zatížení se na příslušníky sil v přijímajícím státě ve většině případů nevztahuje. Konkrétně bývají osvobozeni od daně z platu a dalších příjmů, které jim vysílající stát vyplácí a také od daní z veškerého hmotného movitého majetku, který je v přijímajícím státě jen z důvodů jejich působnosti v daném státě. Osvobození se ovšem nevztahuje na daňové povinnosti ve vztahu k jiné výdělečné činnosti příslušníků, na nepřímé daně, daně ze soukromých nemovitostí.¹¹⁷ Celní nebo daňové úřady přijímajícího státu ovšem mohou jako podmínku udělení úlevy nebo osvobození od cla požadovat splnění určitých podmínek, které považují za nutné, aby předešly zneužití takového privilegia.

III. 1. Vztah jurisdikce a suverenity

Podle čl. 2 odst. 1 Charty OSN je jednou za základních zásad mezinárodního společenství svrchovaná rovnost všech svých členů. Zásada je uplatnitelná z právního hlediska. To znamená, že platí kogentní zákaz právní diskriminace států. Z faktického hlediska může docházet k jistým rozdílům a nerovnostem, které mohou vycházet zejména právě z faktických rozdílů mezi státy. V zásadě svrchované rovnosti se z faktického pohledu ukazuje její dispozitivní povaha. Státy si tedy z důvodu kompenzace rozdílů mezi sebou mohou upravit právní vztahy odlišně od ustanovení mezinárodního práva. Je ovšem nutné, aby ujednání nebyla v rozporu s *ius cogens*.¹¹⁸

S principem rovnosti států souvisí i suverenita států. Tou se obecně rozumí nezávislost státní moci na jakékoli jiné moci, jak v mezinárodních vztazích, tak ve vnitřních věcech. Teritoriální suverenita státu se váže k samotnému státnímu území. Stát je oprávněn disponovat s vlastním územím nebo jeho částmi a to nezávisle na vůli

¹¹⁷ SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní...*, s. 188.

¹¹⁸ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...* Podrobněji MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1997. ISBN 80-85765-75-6, s. 30 - 31.

cizí moci. Stát jako územní suverén vykonává na svém území výlučnou teritoriální jurisdikci. Je zde patrná souvislost i se samotnou vnitřní suverenitou státu.¹¹⁹ Ta se potom chápe jako výlučná moc státu na jeho území vůči všem osobám a věcem. Vnější suverenita se projevuje v tom, že stát je plnoprávný subjekt mezinárodního práva, rovnoprávný vůči jiným státům i z hlediska jeho členství v mezinárodním společenství.¹²⁰

Suverenita a jurisdikce spolu velmi úzce souvisí. Výrazem vnitřní suverenity státu je právo a povinnost státu vykonávat nad svým územím a obyvatelstvem jurisdikci nebo její výkon delegovat na jiný subjekt mezinárodního práva.

Pokud bychom měli jurisdikci vymezit ve vztahu k suverenitě, pak bychom ji označili za právo suverénního subjektu mezinárodního práva vykonávat svou moc. Je pravomocí tohoto subjektu mít vliv na osoby a věci. Jurisdikce je hlavním projevem suverenity. Současně reflektuje zásady mezinárodního práva svrchované rovnosti subjektů mezinárodního práva a nevměšování se do jejich vnitřních záležitostí.¹²¹

III. 2. Právní zakotvení pobytu ozbrojených sil na území jiného státu

Státy uzavírají za účelem svého bezpečnostního zajištění množství bilaterálních a multilaterálních dohod s ostatními státy či mezinárodními organizacemi. Celá řada takových dohod má za následek přítomnost cizích ozbrojených sil na území přijímajícího státu. Takové dohody se různí co do forem, obsahu, rozsahu, závaznosti, způsobu přijímání státem atd. Společným jmenovatelem jsou bezpečnostní závazky a jistoty. Dohromady tvoří komplexní zabezpečovací systém daného státu.

Takové dohody mohou mít formu (i) dohody o kolektivní obraně (př. Washingtonská smlouva); (ii) dohody, které povínají stranu ke konzultacím v případě, že je druhá strana ohrožena; (iii) dohody, na základě kterých jsou státy oprávněny k vojenské intervenci (i na území jiného státu za účelem jeho ochrany před

¹¹⁹ PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce...*, s. 7.

¹²⁰ Podrobněji: POTOČNÝ, Miroslav., ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní...*, s. 14 - 17.

¹²¹ SHAW, Malcolm Nathan. *International Law*. 6th edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0-521-72814-0, s. 572.

vnitřní i vnější hrozbou); (iv) jakékoli právně nezávazné dohody (jednostranný slib, politické prohlášení).¹²²

V této části práce se zaměříme na dohody upravující právní statut ozbrojených sil při jejich působení na území jiného státu, které mohou mít různou formu.

Takové dohody nejčastěji upravují výkon územní výsosti na cizím území. Na základě takových smluv dochází k postoupení výkonu územní suverenity. Počet takových dohod se zejména po 2. světové válce rozšířil. Důvody pro to jsou různého charakteru. Došlo k nárůstu zakládání vojenských, námořních a leteckých základen na cizích územích. Prostředky poskytované mezinárodním organizacím jako OSN, NATO či EU umožňují uskutečňování operací vojenského, humanitárního, sociálního charakteru. Přibýlo výcviků ozbrojených sil v jiných státech.

Právní rámec takových činností je komplexní. Zahrnuje totiž použití práva mezinárodního, vnitrostátního i Evropské unie. Aplikace práva vnitrostátního se navíc ještě dělí na dvě podmnožiny. Vliv na právní postavení cizího personálu (vojenského i civilního) na území jiného státu bude totiž mít jak právo státu vysílajícího, tak státu přijímajícího.¹²³

Právo pobytu cizích sil na území jiného státu se řídí veskrze třemi pravidly: (i) existence imunit pro vysílající vojenský personál, (ii) respekt práva přijímajícího státu tímto personálem a (iii) soulad se stanoveným mandátem pobytu.¹²⁴

Podmínky vlastního pobytu příslušníků ozbrojených sil jiného státu, tedy režim, podle kterého je upraven jejich pobyt v jiném státě, stanoví většinou mezinárodní smlouva uzavíraná mezi vysílajícím státem (popř. mezinárodní organizací) a přijímajícím státem. Smlouvy o statutu ozbrojených sil obsahují všeobecné definice a regulace postavení a činnosti operací odehrávajících se na jeho území – tzv. *Status of Forces Agreements*, „SOFA“ (někdy též *Status of Mission Agreement*, „SOMA“). Dílejší problematiku jejich přítomnosti potom mohou upravovat memoranda

¹²² MASON, Chuck R. *Status of Forces Agreement (SOFA): What Is It, and How Has It Been Utilized?* CRS Report for Congress. [online] Dostupné z WWW: <<https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34531.pdf>>

¹²³ FAIX, Martin. *Mezinárodnoprávní rámec zahraničnopolitických misí Evropské unie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2012. ISBN 978-80-87146-69-9, s. 77.

¹²⁴ FLECK, Dieter. *Guidebook. Drafting Status-of-Forces Agreements (SOFAs)*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2012, s. 12. [online] Dostupné z WWW: <www.dcaf.ch/content/download/.../file/SOFA_Guidebook_Eng-web.pdf>

o porozumění – *Memorandum of Understanding*, „MoU“ a dohody o taktickém uspořádání – *Tactical Agreement/Arrangement*, „TA“. Názvy dohod se mohou lišit.

III. 2. 1. Dohody o statutu ozbrojených sil - SOFA

Dohody o právním postavení (statutu) ozbrojených sil - *Status of Forces Agreements*, souhrnně nazývané SOFA, obecně zakládají právní rámec, který definuje práva a povinnosti cizích ozbrojených sil na území přijímajícího státu. Jedná se o mezinárodní smlouvu mezi vysílajícím a přijímajícím státem, které spolu nejsou ve válečném stavu. Nestanoví tedy žádná pravidla vedení války či ozbrojeného konfliktu. Existence SOFA nezbavuje smluvní strany práva na sebeobranu. V případě vstupu stran do ozbrojeného konfliktu přestávají být ustanovení SOFA aplikovatelná.¹²⁵

Na dohody o postavení ozbrojených sil se vztahuje smluvní právo a aplikuje se na ně Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969).¹²⁶ Jako takové mohou být tedy doplňovány či rušeny.

Jak již bylo zmíněno, přítomnost sil v jiném státě může sloužit různým účelům. Proto je i obsah dohod široký. Ne všechny takové dohody musí být právně závazné. Liší se také účelem, za kterým byly sepsány. Může se jednat o krátkodobou úpravu pobytu sil za účelem provedení jednoho cvičení či jedné konkrétní operace, na druhou stranu může SOFA zakládat rámec dlouhodobých projektů typu zřízení vojenské základny na území druhého státu. SOFA se většinou nevztahují na případy studia vojáků, různé staže či vojenské doprovody oficiálních státních delegací.

Neexistuje jedna podoba SOFA, ačkoli vzorové SOFA byly vytvořeny a nové dohody se jimi do značné míry inspirují. EU vytvořila vzorové dohody – EU Model SOFA¹²⁷ a EU Model SOMA¹²⁸, které představují základ pro vyjednávání s ostatními

¹²⁵ MASON, Chuck R. *Status of Forces...*

¹²⁶ *Vienna Convention on the law of treaties*. 1969.

¹²⁷ Návrh vzorové dohody o statutu ozbrojených sil pod vedením EU mezi EU a přijímajícím státem, 2005.

¹²⁸ Návrh vzorové dohody o statutu misí civilního krizového řízení EU v přijímajícím státě, 2005.

státy ohledně získání souhlasu hostitelského státu s misí EU a postavení jejího personálu na daném území.¹²⁹ V rámci OSN byla sepsána UN Model SOFA.¹³⁰

Hlavním účelem SOFA je stanovit, jak se bude jurisdikce přijímajícího státu vztahovat na vyslaný personál (vojenský i civilní). SOFA může vymezit mandát mise, včetně zdůvodnění, proč se na území cizího státu nachází a na jak dlouhou dobu. Jejím úkolem může být určení práv a povinností pro příslušníky ozbrojených sil, civilní personál a závislé osoby vysílajícího státu vzhledem ke státním orgánům přijímajícího státu.

Nejčastějšími ustanoveními dohod SOFA bývá:

- úvod, definice, účel
- organizace a rozdělení pravomocí
- ujednání o daních, clech a podobných poplatcích
- právní postavení personálu, odpovědnost
- logistická podpora
- kontrola utajovaných informací
- přistoupení dalších účastníků
- provádění a spory, vstup v platnost, změny a doba platnosti.¹³¹

Nahodilými složkami SOFA bývají podmínky nošení uniforem a používání zbraní, úprava vstupu a pobytu ve státě, využívání radiových frekvencí, poštovních služeb anebo ustanovení ohledně pohybu motorových vozidel a letounů.

SOFA mohou mít různou podobu. Z hlediska počtu smluvních stran mohou být bilaterální (Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Spolkové republiky Německo o přechodném pobytu příslušníků ozbrojených sil České republiky a ozbrojených sil Spolkové republiky Německo na území druhého státu, 1994) či multilaterální (NATO SOFA). Z hlediska formy smluvních stran může jít o dohodu států (Dohoda o statutu ozbrojených sil USA na území Korejské republiky, 1966) či státu a mezinárodní organizace (Dohoda mezi Evropskou unií a vládou Bývalé jugoslávské republiky Makedonie o postavení ozbrojených sil pod vedením Evropské unie v Bývalé jugoslávské republice Makedonie, 2003). Dohody o statutu ozbrojených

¹²⁹ Podrobněji : FAIX, Martin. *Medzinárodnoprávny rámec...*, s. 86 – 111.

¹³⁰ *Model Status-of-forces Agreement for Peacekeeping Operations*, 1990. UN GA Doc. A/45/594.

¹³¹ NATO Legal deskbook. Second edition. s. 130 . [online] Dostupné z WWW:
<<https://publicintelligence.net/nato-legal-deskbook/>>

sil se mohou vztahovat ke konkrétní činnosti nebo úkolu (Iniciativa reakce na africkou krizi – African Crisis Response Initiative)¹³² nebo mohou pokrývat množství aktivit blíže nespecifikovaných (humanitární operace). Zvláštní dohody také upravují režim vojenských základem jednoho státu v jiném (nerealizovaná Dohoda mezi ČR a USA o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice).¹³³

Dohody o statutu ozbrojených sil v naprosté většině obsahují i ustanovení, které ozbrojeným silám a dalším jejím příslušníkům ukládá povinnost respektovat zákony přijímajícího státu, tedy státu, na jehož území se nacházejí ozbrojené síly a další její příslušníci. Toto ustanovení je např. v Dohodě mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statutu jejich ozbrojených sil („NATO SOFA“). Vzhledem k tomu, že takové osoby požívající výsad a imunit jsou vyňaty z jurisdikce přijímajícího státu, má takový omezené možnosti, jak danou osobu za případné nerespektování práva potrestat. V úvahu připadá prohlášení takové osoby za nežádoucí, tzv. *persona non grata*. Je tendence takové situace řešit primárně diplomatickou cestou.

III. 2. 2. Memorandum of Understanding

Pod dohodami na úrovni právně závazných smluv existují většinou navíc právně nezávazné mezinárodní dohody o dílčích aspektech statutu personálu na území jiného státu. Ty mohou nabývat různých právních forem a mít různé názvy. Většinou kopírují strukturu mezinárodní smlouvy, dohody SOFA, kterou pro účely určitých misí také doplňují a zpřesňují. Nejčastěji se nazývají Memoranda o porozumění.

Memoranda jsou velmi flexibilní písemné dohody, stanovující oblasti, ve kterých hodlají smluvní strany spolupracovat na základě rámce vypracovaného mezinárodní dohodou, nejčastěji typu SOFA. Ta rámcově upraví určitou oblast, kterou MoU poté detailněji upraví, co do konkrétních operativních a technických postupů. MoU často obsahují neformální ujednání mezi stranami, pokud se týkají záležitostí,

¹³² Jednalo se o program z roku 1997 mezi USA a několika zeměmi afrického kontinentu, kdy Clintonova administrativa vysílala do jednotlivých afrických zemí na krátkodobé pobyty své ozbrojené složky k jednotlivým misím různého charakteru.

¹³³ Podrobněji: MASON, Chuck R. *Status of Forces...*

kteřé není vhodné upravovat na závazné bázi ve smlouvách či z důvodů mlčenlivosti. Proto mohou mít memoranda formu i diplomatických nót.¹³⁴

Memoranda se využívají například v oblastech, kde je třeba detailně upravit technické či administrativní záležitosti, které jsou předmětem častých změn. Dlouhodobý proces přijímání mezinárodních smluv by byl z toho důvodu zdlouhavý a pro tento účel tudíž nepraktický.¹³⁵

Na poli OSN se MoU používají za účelem zajištění jejích konferencí, mírových operací a spolupráce s jinými mezinárodními organizacemi. NATO využívá formu MoU jako instrument k podobným účelům, tedy například také ke specifikaci svých operací. Příklad dvoustranného memoranda mezi státy je Memorandum o porozumění mezi Ministerstvem obrany České republiky a Ministerstvem národní obrany Kanady týkající se vojenských vztahů (1994), které stanoví *obecné organizační vztahy a podmínky, jimiž se řídí proces realizace programu dvoustranných vojenských vztahů* (čl. 1).

III. 2. 3. Tactical Agreement/Arrangement

Další příklad *soft law*, který blíže specifikuje případy pobytu vojenského či civilního personálu v jiném státě je *Tactical Agreement/Arrangement*. Nejedná se o smlouvu podle mezinárodního práva veřejného podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Alespoň takový je přístup České republiky. Komplikací v mezinárodním právu je fakt, že státy zaujímají k determinaci formy a právní závaznosti TA různé postoje. Pro Polsko například TA mezinárodní smlouvou je. Podle Slovenské republiky se jedná o smlouvu podle mezinárodního práva soukromého.

TA je organizačně-technický dokument, který upravuje dílčí záležitosti a detaily pobytu cizího personálu na území jiného státu. Může se vyjadřovat ke stejným okruhům, jako MoU a ve většině případů zabíhá do ještě větších detailů. Oba dokumenty mohou koexistovat vedle sebe, doplňovat se. Na druhou stranu není nutné, aby jedna situace byla upravena oběma dokumenty. TA a MoU na sobě tudíž nejsou závislé.

¹³⁴ NATO Legal deskbook... s. 127.

¹³⁵ Tamtéž.

Častá ustanovení v TA bývají závazky vztahující se k ochraně životního prostředí, dále disciplinární ustanovení či úprava, kdo je zodpovědný za výkon lékařské péče.

TA či MoU upravují jednotlivá cvičení cizích vojsk na území jiného státu. I v případě realizace vojenských cvičení ozbrojených sil jiných států na území České republiky jsou tyto dokumenty vytvářeny a upravují podrobnosti typu úpravy délky cvičení, podmínky vstupu ozbrojených sil do ČR včetně konkrétních místních a časových údajů, kdy dojde k překročení hranic, podmínky doprovodu českými orgány atd.

III. 3. NATO SOFA

Právní rámec Severoatlantické aliance je tvořen čtyřmi pilíři: (i) Washingtonská smlouva a dohody k ní připojené, (ii) Ottawská dohoda a smlouvy o přistoupení členských států, (iii) NATO SOFA a Pařížský protokol, (iv) Partnerství pro mír. Dohoda NATO SOFA je tedy pro NATO naprosto stěžejní, jelikož je považována za jeden z jejích pilířů.¹³⁶

Oficiální název zní Dohoda mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statutu jejich ozbrojených sil (1951), která je doplněna tzv. Pařížským protokolem (1952). Je multilaterální mezinárodní smlouvou, která se vztahuje na všechny členy NATO i členy Partnerství pro mír. Na základě SOFA Partnerství pro mír („PfP SOFA“) se totiž členové NATO a ostatní státy zúčastněné v Partnerství pro mír dohodly, že budou ve vzájemných vztazích týkajících se postavení ozbrojených sil na území druhého státu uplatňovat ustanovení NATO SOFA.¹³⁷ V rámci styku sil dvou či více členských států tedy není nutné (jakkoli je to možné) uzavírat nové zvláštní dohody.

¹³⁶ NATO Legal deskbook..., s. 82.

¹³⁷ Důvodová zpráva zákona č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, s. 7.

V současnosti je NATO SOFA platná pro všech 28 členských zemí NATO a 22 členů PFP.¹³⁸ Vzhledem k tomu, že zavazuje 50 světových států, dá se považovat za jeden z pilířů globálního bezpečnostního systému.

Česká republika přistoupila k NATO v roce 1999, nicméně k uplatňování ustanovení NATO SOFA se Česká republika zavázala už tím, že roku 1995 přistoupila k PFP SOFA.

Právní postavení ozbrojených sil jiného státu přítomných na území ČR se bude řídit NATO SOFA, pokud je i druhý stát stranou této dohody a neexistuje zvláštní právní úprava pro daný případ. I z toho důvodu je v této práci věnován NATO SOFA prostor.

Obecně řečeno, NATO SOFA upravuje statutární otázky ozbrojených sil členských států NATO, které jsou po dohodě vyslány ke službě na území jiné smluvní strany.¹³⁹ V celkem 20 člancích definuje termíny ve smlouvě používané; determinuje podmínky vstupu a pobytu ozbrojených sil; stanoví podmínky výkonu trestní, civilní a fiskální jurisdikce; určuje podmínky výpovědi v případě nepřátelských akcí a pokládá základ problematiky řešení sporů ze smlouvy. Ustanovení se mnohdy liší v závislosti na subjektu, jehož postavení upravuje. Dohoda rozlišuje ozbrojené síly, tedy příslušníky pozemních, námořních nebo vzdušných ozbrojených sil vysílající smluvní strany. Podmínky se mohou lišit pro civilní složku, která označuje civilní personál doprovázející ozbrojené síly, vázaný k nim v poměru zaměstnanosti. Další kategorií jsou závislé osoby, coby manželé a manželky příslušníků ozbrojených sil nebo děti tohoto příslušníka.¹⁴⁰ Je jen logické, že příslušníkům ozbrojených sil poskytuje SOFA největší úlevy. Právě oni jsou nositeli nejširšího souhrnu výsad a imunit vůči jurisdikci přijímajícího státu.

Jedno z nejvýznamnějších ustanovení je čl. VII pojednávající o trestní jurisdikci.

NATO SOFA rozděluje ustanovení pojednávající o trestní jurisdikci podle toho, jaké (čí) právo bylo porušeno - státu přijímajícího, vysílajícího nebo obou. Kde bylo porušeno právo pouze vysílajícího státu, uplatní se výlučná trestní jurisdikce tohoto. Kde došlo k porušení práva přijímajícího státu, uplatní se výlučně právo tohoto

¹³⁸ MASON, Chuck R. *Status of Forces...*

¹³⁹ Důvodová zpráva zákona č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, s. 7.

¹⁴⁰ Čl. I NATO SOFA.

suveréna. Orgány vysílajícího státu disponují výlučnou jurisdikcí, pokud se jedná o spáchání deliktů týkajících se bezpečnosti (vlastizrada, sabotáž) vysílajícího státu, trestných podle zákonů tohoto a ne už přijímajícího státu. Přijímající nicméně nikdy nemá výlučnou jurisdikci vůči vojenskému personálu. V případě porušení obou právních řádů zároveň se uplatní konkurenční jurisdikce.

V případě nutnosti uplatnění konkurenční jurisdikce má prim přijímající stát, vyjma dvou případů.

Prvním je jednání v situaci "*official duty*", tedy případy, kdy k porušení právního řádu došlo při plnění služebních úkolů. V tom případě se uplatní jurisdikce vysílajícího státu. Jeho vojenské orgány jsou oprávněny vykonávat na území přijímajícího státu trestní a disciplinární jurisdikce vzhledem k činům týkajícím se vojenství. Příkladem je čl. VII NATO SOFA. Co je považováno za "služební povinnost" (*official duty*) je jednostranným rozhodnutím ze strany států a je často předmětem diplomatických vyjednávání. Přijímající státy toto ustanovení ale často vykládají jako zbavení své jurisdikce a tím i omezení své suverenity, protože pod tuto "služební povinnost" si může teoreticky vysílající stát podřadit cokoli.

Druhým případem je "*inter se*", tudíž situace, kdy je jediným objektem trestného činu vysílající stát či osoba z vysílajícího státu, na kterou se NATO SOFA též vztahuje. Takové případy také spadají pod jurisdikci vysílajícího státu.

Pro shrnutí lze konstatovat, že strana, která má větší zájem na potrestání pachatele, je také stranou vykonávající jurisdikci.¹⁴¹

Při všech trestněprocesních úkonech si jsou orgány států povinny pomáhat. Článek upravuje i dílčí problematiku trestního procesu, jako např. nárok příslušníka ozbrojených sil vysílajícího státu, který je stíhán v rámci jurisdikce státu přijímajícího, na obhajobu, tlumočnicka a možnost komunikace se zástupcem své vlády.

NATO SOFA hraje v operacích NATO zcela zásadní roli. Její vysokou kvalitu podtrhuje fakt, že od roku jejího přijetí 1951 zůstala nezměněna, s výjimkou ustanovení o zúčtovací měně (při přechodu na měnu EUR).¹⁴² Dodnes je základem inspirace úprav dohod o statutu ozbrojených sil států a mezinárodních organizací po celém světě. Její význam podpořený její multilaterální povahou shrnul ve svém komentáři krátce

¹⁴¹ EICHELMANN, Mark E. International Criminal Jurisdiction Issues for the United States Military. *The Army Lawyer*. 2000, s. 23 – 32. ISSN 0364-1287.

¹⁴² NATO Legal deskbook..., s. 82.

po vstupu dohody v platnost Serge Lazareff¹⁴³: *V rámci tohoto právního rámce ztrácí pobyt ozbrojených sil statut okupace (...). Každý členský stát NATO je v pozici vyslat své ozbrojené síly do zahraničí, stejně tak jako cizí přijmout (...). Všechny státy NATO mají společnou koncepci vůdčích právních a správních zásad (...) Praktické obtíže vyplývající z uzavření řady dvoustranných dohod by byly značné a bylo by nutné křížové jednání mezi všemi státy Aliance.*¹⁴⁴

III. 4. Radarová základna USA v ČR – otázka souladu se závazky ČR

Česká republika zatím ve svých moderních dějinách nepředstavovala sídelní stát pro cizí vojenskou základnu. První a doposud poslední návrh projektu dlouhodobého pobytu cizích ozbrojených sil na našem území byl záměr vybudování radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v ČR. Tento ambiciózní projekt nebyl přes veškeré snahy české i americké strany nikdy realizován.

Tato část práce bude věnována projektu „amerického radaru“. Pro účely práce může projekt posloužit jako praktická studie, jak by ve skutečnosti vypadalo vybudování cizí vojenské základny na území ČR, pod jakou jurisdikci by spadal personál na základně působící, jakými smlouvami by byl upraven jejich pobyt na území ČR. Jedná se o praktickou aplikaci mezinárodního práva na konkrétní případ. I přes upuštění od výstavby radaru není vyloučeno, že v budoucnosti bude byť i jiná cizí vojenská základna na území ČR vybudována a bude se právním rámcem americké radarové základny inspirovat.

K přistoupení k myšlence vybudování americké radarové základny na našem území vedly Českou republiku mezinárodněprávní důvody, přesněji závazky, které ČR přijala jako člen mezinárodního společenství, ale i vnitrostátně bezpečnostní pohnutky.

Primárně ČR vedlo ke zvažování výstavby její členství v NATO a s tím související závazky k přispívání ke společné obraně. Podstata takových závazků vyplývá už z Washingtonské smlouvy: *Strany této smlouvy (...) jsou rozhodnuty spojit*

¹⁴³ Významný právník a rozhodce, bývalý právní poradce velitele spojeneckých sil ve střední Evropě.

¹⁴⁴ NATO Legal deskbook..., s. 82.

své úsilí o kolektivní obranu a zachování míru a bezpečnosti (preambule); Smluvní strany budou přispívat k dalšímu rozvoji mírových a přátelských mezinárodních vztahů (...) (čl. 2); *Aby bylo co nejúčinněji dosaženo cílů této smlouvy, budou smluvní strany jednotlivě i společně stálou a účinnou svépomocí a vzájemnou výpomocí udržovat a rozvíjet svoji individuální i kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku* (čl. 3).

Výstavba základny by plně podporovala i vnitrostátní závazky zajištění bezpečnosti ČR vůči svému obyvatelstvu. V čl. II odst. 3 Dohody mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice se USA zavázaly, že *v souladu se Severoatlantickou smlouvou i se vznikajícím partnerstvím mezi Českou republikou a Spojenými státy v oblasti protiraketové obrany jsou Spojené státy odhodlány zajistit bezpečnost České republiky a prostřednictvím svého systému protiraketové obrany chránit a bránit Českou republiku před možným útokem balistickými raketami*. Takový bezpečnostní závazek by vedle členství ČR v NATO tvořil další pilíř bezpečnosti státu.¹⁴⁵ Výstavba základny by tak přispěla jak ke zlepšení národní bezpečnosti ČR a USA jako stran Dohody, ale současně i všech členů NATO.

Právní základ je tvořen dvěma vůdčími smlouvami: Dohodou mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice (dále jen „Dohoda“), která byla podepsaná oběma stranami v roce 2008 a Dohodou mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR (dále jen „ČR – USA SOFA“)¹⁴⁶ ze stejného roku. Obě jsou dvoustrannými mezinárodními smlouvami, které ovšem nejsou platné, protože nebyly ratifikovány. Právní úprava základny byla zcela v souladu s mezinárodním, evropským i vnitrostátním právem.

Dohoda je plně v souladu s mezinárodním právem. Uznává vůdčí roli NATO v zajišťování mezinárodní bezpečnosti. Již ve své preambuli se odvolává na členství obou stran v organizaci a konstatuje, že *uznává práva a závazky vyplývající z jejich účasti v Severoatlantické smlouvě*. Významným je prohlášení USA v čl. III odst. 2

¹⁴⁵ *Návrh usnesení Senátu..., Parlamentu ČR k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice, podepsaná dne 8. července 2008 v Praze. 2008, s. 8. [online] Dostupné z WWW:*

<<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/tabulka?IS=3985>>

¹⁴⁶ *Dohoda mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR. [online] Dostupná z WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755>>*

Dohody, kde Spojené státy vyjadřují úmysl, *aby systém protiraketové obrany Spojených států byl schopný operační součinnosti s rozvíjejícími se schopnostmi protiraketové obrany NATO a aby byl jejich nedílnou součástí*. Preambule Dohody také uznává uplatňování ostatních bilaterálních a multilaterálních smluv, jichž jsou strany členy, včetně NATO SOFA. Na tu Dohoda odkazuje často. Z právního hlediska se i na radarovou základnu NATO SOFA vztahuje. Vztah NATO a radarového projektu je blíže upraven ještě zvláštní smlouvou vytvořenou jen pro tento účel: ČR – USA SOFA, která stejně jako Dohoda hned ve své preambuli proklamuje, že uznává NATO SOFA. ČR – USA SOFA je vztahu k NATO SOFA *lex specialis* a obecná NATO SOFA se tak užije jen subsidiárně (čl. I ČR – USA SOFA).

Dohoda je v souladu se zásadami mezinárodního práva a mezinárodními smlouvami, kterými je ČR vázána. Již preambule Dohody stanoví: *žádný prvek systému protiraketové obrany, včetně radaru umístěného na území České republiky, nebude použit pro jakékoli aktivity neslučitelné s Chartou Organizace spojených národů*. V tomto kontextu nelze opominout čl. 51 Charty, který zakotvuje právo na individuální a kolektivní sebeobranu.¹⁴⁷ Zajištěním práva na sebeobranu radarová základna bezpochyby je.

Dohoda je taktéž v souladu s evropským právem. Její přijetí je v souladu se závazkem solidarity a loajality, který je vysvětlen již v úvodu práce. Podle něj státy EU podporují zahraniční a bezpečnostní politiku Unie. Mají povinnost zdržet se veškerého jednání, které je v rozporu se zájmy Unie. Jeden ze zájmů EU je také udržení bezpečnosti v jejím prostoru. Podle SEU připadá v úvahu určení rámce společné obranné politiky, která by mohla vést ke společné obraně. To je možné jen na základě jednomyslného rozhodnutí Evropské rady, které podléhá následnému přijetí jednotlivými členskými státy v souladu s jejich ústavními předpisy. Takové rozhodnutí o společné obraně, jenž by teoreticky mohlo zahrnovat i systém protiraketové obrany, však zatím na evropské úrovni nebylo přijato.¹⁴⁸

Co se týče vnitrostátního práva, Dohoda je v souladu s ústavním právem ČR. Území, na kterém základna měla stát, mělo být stále územím ČR, kde ČR také vykonává plnou suverenitu (čl. IV odst. 1 Dohody). Spojeným státům by bylo vymezené území poskytnuto pro bezplatné užívání. Nedošlo by ke změně státních

¹⁴⁷ *Návrh usnesení Senátu...*, s. 6.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 5.

hranic a postoupení území Spojeným státům. To je zásadní rozdíl oproti bývalé základně v Milovicích, která byla přímo označena za území SSSR.¹⁴⁹ V případě kolize Dohody a vnitrostátního práva by nastala aplikační přednost Dohody v souladu s čl. 10 Ústavy.¹⁵⁰

Právní postavení ozbrojených sil Spojených států, dodavatelů Spojených států, zaměstnanců dodavatelů Spojených států a závislých osob přítomných na území ČR se mělo řídit ČR – USA SOFA, jak stanoví čl. V Dohody. ČR – USA SOFA definovala práva a povinnosti běžně stanovené v obecných dohodách SOFA. Upravovala tedy rozdělení výkonu jurisdikce mezi ČR a USA ve vztahu k americkému personálu, stanovila povinnost respektovat právo ČR a zdržet se jakékoli činnosti neslučitelné s duchem NATO SOFA, zvláště pak jakékoli politické činnosti v ČR (čl. V odst. 5 Dohody). Výkon trestní jurisdikce nad vojenským i civilním personálem USA měl být svěřen českým soudům až na dvě výjimky. Ty se měly týkat trestných činů spáchaných Američany ve službě a jejich trestných činů proti majetku USA nebo proti jinému americkému členu základny. Česká republika měla být odpovědná za zajištění vnější bezpečnosti základny, USA potom za vnitřní bezpečnost a udržení pořádku.

I přes konečné rozhodnutí stran od projektu vybudování radarové základny USA v ČR ustoupit může právní rámec tvořený Dohodou a ČR – USA SOFA posloužit jako praktický příklad, jak by vypadal dlouhodobý pobyt cizích ozbrojených sil na území ČR. Výklad smluv se dá využít k akademickým účelům pro přiblížení tematiky výkonu jurisdikce či jejího omezení a výkonu suverenity či případného omezení. Stejně tak mohou smlouvy sloužit jako vzor pro podobné budoucí projekty a spolupráci mezi Českou republikou a Spojenými státy.

III. 5. Jurisdikce nad ozbrojenými silami USA v ČR (ČR – USA SOFA)

Právní rámec projektu výstavby radarové základny USA v ČR a s tím související pobyt amerických ozbrojených sil a dalšího personálu je tvořen dvěma vůdčími

¹⁴⁹ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 213 - 214.

¹⁵⁰ *Návrh usnesení Senátu...*, s. 5.

smlouvami: Dohodou mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice (dále jen „Dohoda“) a Dohodou mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR („ČR – USA SOFA“). Jedná se o dvoustranné mezinárodní smlouvy, které ovšem nenabývaly platnosti, protože nebyly ratifikovány. Podepsány byly obě v roce 2008.¹⁵¹

Obě smlouvy mají charakter tzv. prezidentské smlouvy podle čl. 49 Ústavy ČR a pro jejich vstup v platnost by bylo zapotřebí získání souhlasu obou komor Parlamentu ČR.¹⁵²

SOFA se opírá o NATO SOFA. Ta předpokládá, že si smluvní strany mohou úpravu dalších záležitostí stanovit zvláštními smlouvami. Mezi ně patří i tento případ, protože upravuje věci, které NATO SOFA buď nestanoví vůbec nebo jen povrchně. NATO SOFA se užije ve vztahu k ČR – USA SOFA subsidiárně. Tedy pokud není v ČR – USA SOFA stanoveno jinak, použijí se ustanovení NATO SOFA (čl. 1 ČR – USA SOFA).

Česká strana se zasadila o prosazení standardu NATO SOFA, v některých případech ho dokonce překračuje. Vyjednávání české strany přinesla ovoce v mnoha směrech a podařilo se vyjednat vše, na čem měla ČR zásadní zájem.

ČR – USA SOFA upravuje široký okruh záležitostí. Jejím primárním významem ale zůstává vymezení právního postavení cizích osob na území ČR, kteří by na území pobývaly v souvislosti s přítomností amerických ozbrojených sil. ČR – USA SOFA by ovšem mohla být za jistých okolností použita i na další činnosti, které by byly schváleny příslušnými českými orgány.

ČR – USA SOFA je poměrně obsáhlý dokument, který je uveden preambulí a čítá 34 dosti podrobných článků. Zde vybereme nejdůležitější obsah rozdělený z hlediska jednotlivých oblastí úpravy.

Trestní jurisdikce (čl. XVIII – XXII)

Tato část ČR – USA SOFA bývá považovaná za jednu z nejdůležitějších. Vzhledem k tomu, že se týká tématu citlivého, odkazuje často na ustanovení NATO SOFA. Trestní jurisdikce je konkurenční, dělí se tedy mezi oba smluvní státy.

¹⁵¹ Dohoda byla podepsána ministry zahraničních věcí obou států 8. července 2008 v Praze, ČR – USA SOFA ministry obrany 19. září 2008 v Londýně.

¹⁵² Podrobněji : SYLLOVÁ, Jindřiška. *Zřízení...*

V ČR – USA SOFA najdeme jen dva případy, kdy by se jedna strana po žádosti druhé a po vstřícném posouzení své pravomoci pokud možno vzdala. USA by měly navrhnout v souvislosti s kázeňskou pravomocí svých vojenských orgánů. Na druhou stranu USA uznalo zvláštní důležitost pro ČR, pokud by došlo k těžkému zranění nebo smrti osob jiných než příslušníků vojenských, civilních a závislých osob, které mohlo zapříčinit jednání vojenských, civilních a závislých osob.

Malým vítězstvím pro ČR byl ústup USA od svého návrhu, aby se ČR předem vzdala výkonu přednostní jurisdikce nad delikty příslušníků ozbrojených sil a civilní složky amerických ozbrojených sil tak, jak to umožňuje NATO SOFA.¹⁵³

Čl. XX stanoví povinnost USA vydat potvrzení, zda údajný trestný čin příslušníka ozbrojených sil USA vznikl jako důsledek plnění služebních povinností. V případě, že by se tak stalo, použil by se na situaci čl. VII NATO SOFA. Ten stanoví, že pokud k porušení právního řádu došlo při plnění služebních povinností (*official duty*), představuje to důvod pro uplatnění jurisdikce vysílajícího státu, zde tedy USA.

Značný prostor je v ustanoveních věnován i otázkám spojeným s trestním řízením, výkonem vazby a trestu. Detailně jsou upraveny jednotlivé instituty. Například vazba v případech, kdy jurisdikci vykonává ČR, se odehrává v českých vazebních věznicích určených k tomuto účelu oběma stranami. Americká strana ovšem může požádat o propuštění takto zadržených do jejich fyzické kontroly až do skončení soudního řízení.

Zdůrazňován je princip justiční spolupráce obou stran a potvrzení čl. VII odst. 6 NATO SOFA, kde se stanoví, že si obě strany poskytnou pomoc při provádění vyšetřování trestných činů. Pomoc má být poskytována v duchu spolupráce a bez průtahů. Zdůrazněna je informační povinnost ve všech záležitostech týkajících se výkonu trestní jurisdikce vztahující se k základně či ozbrojeným silám USA.

Jurisdikce v oblasti méně závažných deliktů (čl. XXIII)

ČR je oprávněna vykonávat jurisdikci nad méně závažnými delikty spáchanými ozbrojenými silami USA v souladu s NATO SOFA. Výjimky tvoří dva případy, kdy česká strana může požádat americkou o výkon její jurisdikce. Jedná se o souvislost s výkonem služebních povinností a případ vzdání se své jurisdikce českou stranou.

¹⁵³ Předkládací zpráva Dohody mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR pro Parlament ČR, s. 2. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755>>

Bezpečnost a kázeň (čl. V)

Americká strana odpovídá dle ujednání za zajištění udržování vnitřního pořádku a bezpečnosti na radarové stanici. S tím souvisí provádění kontrol a prohlídek osob, věcí a vozidel při vstupu a výstupu z radarové stanice. Uplatnit se zde dá čl. VII NATO SOFA, který USA opravňuje k ustavení vojenských bezpečnostních jednotek. S tím souvisí i odpovědnost USA za zajištění disciplíny v rámci svých ozbrojených sil.

Česká strana odpovídá za vnější bezpečnost a ochranu základny.

Dále ČR – USA SOFA stanovuje postupy a principy zajišťování bezpečnosti a kázně v prostoru i v okolí radarové stanice, včetně případné spolupráce českých a amerických sil. ČR – USA SOFA umožňuje i zásahy bezpečnostních jednotek USA vně základny, ale jen se souhlasem a pod vedením příslušných českých orgánů.

Držení a použití zbraní (čl. VII)

SOFA opět odkazuje na svůj protějšek v rámci NATO a stanoví, že příslušníci ozbrojených sil mohou při výkonu služebních povinností držet a nosit zbraně, pokud je k tomu opravňují jim vydané rozkazy. ČR má vyjít vstříc žádostem americké strany týkajícím se nošení zbraní omezenou skupinou příslušníků civilní složky ve službě pro jejich osobní ochranu. To se může vztahovat například k civilním vyšetřovatelům závažné nebo organizované trestné činnosti. Jakékoli držení a použití zbraní příslušníky ozbrojených sil a civilní složky mimo výkon služebních povinností, jakož i držení a použití zbraní závislými osobami a zaměstnanci dodavatelů se však bude řídit českými právními předpisy, tedy zejména zákonem č. 119/2002 Sb., o zbraních.¹⁵⁴

Vstup a pobyt na území ČR (čl. VIII)

Podmínky vstupu a pobytu na území cizích ozbrojených sil jsou obecně upraveny i v NATO SOFA. Tam se stanoví možnost pro přijímající stát požadovat jeho spolupodpis rozkazů k přesunům sil vysílajícího státu. V ČR – USA SOFA se ale česká strana spolupodpisu vzdává. Je to projev ústupku ze strany ČR.

Stejně tak se česká strana bude snažit vyjít vstříc civilnímu personálu a závislým osobám v ulehčení získání víz. Americký personál by se měl legitimovat zvláště vydanou identifikační kartou, potvrzující jejich status osob podléhajících SOFA. Dodavatelům a jejich zaměstnancům nebyly uznány zvláštní výhody. Do ČR mohou vstupovat a pobývat podle obecně platných českých právních předpisů.

¹⁵⁴ Předkládací zpráva Dohody..., s. 3.

Fiskální jurisdikce – daňová osvobození (čl. XIV – XV)

Náklady na služební činnosti, jako vojenský materiál, služby a vybavení, ale i energie jsou osvobozeny od DPH i od spotřebních daní. Je zapotřebí součinnosti ze strany USA v podobě poskytnutí odpovídajících potvrzení. Tím se nijak neliší od podobných ustanovení v ostatních SOFA smlouvách, jejichž je USA stranou.

V záležitostech zdanění fyzických i právnických osob se primárně uplatní ustanovení NATO SOFA a Smlouvy mezi ČR a USA o zamezení dvojího zdanění a zabránění daňovému úniku v oblasti daní z příjmu a majetku.

Poměrně detailní je i úprava týkající se osvobození od daně z příjmu pro dodavatele ozbrojených sil USA a jejich zaměstnance v případě příjmů plynoucích ze smluv s ozbrojenými silami USA. V jejich případě je postup opět srovnatelný s ostatními SOFA smlouvami, které USA uzavřely s jinými státy. Osvobození od platby daní z příjmů z činnosti na základně se bude v menší míře vztahovat jen pro americké dodavatele a jejich zaměstnance, kteří jsou již podrobena zdanění těchto příjmů v USA. Ostatní dodavatelé a jejich zaměstnanci budou platit daně podle běžné české úpravy.

Civilní jurisdikce (čl. XXIV)

SOFA odkazuje na NATO SOFA. Ozbrojené síly nebudou podléhat občanskoprávnímu řízení ve věcech nároků na náhradu škody, která byla založena jednáním (popř. opomenutím) takových osob v souvislosti s plněním služebních povinností. Pro účely zjištění, zda se jednalo o služební povinnost opět vydá vysílající americká strana potvrzení, jako v případě trestních záležitostí.

Vůči příslušníkům ozbrojených sil USA, civilnímu personálu ani závislým osobám nebude moct být vydán rozsudek pro zmeškání, pokud se nebudou moci jednání zúčastnit z důvodu plnění služebních povinností. Další podmínky jsou podobné jako v české vnitrostátní úpravě a tedy, že příslušník ihned po odpadnutí překážky uvedomí soud a sdělí mu důvod, pro který se nemohl na soud dostavit.

Vstup v platnost, doba a ukončení platnosti ČR – USA SOFA (čl. XXXIV)

ČR – USA SOFA byla sjednána dobu neurčitou. Změna smlouvy byla možná na základě dohody obou stran. Od dohody bylo možno odstoupit v roční výpovědní lhůtě.

Ale i v takovém případě by ČR – USA SOFA zůstala platná, pokud by byla stále v platnosti Dohoda.¹⁵⁵

Závěrem k vymezení jurisdikce nutno podotknout, že americká strana výrazně ustoupila v právní úpravě následujících záležitostí. Trestní jurisdikce nad delikty příslušníků ozbrojených sil a civilního personálu USA byla upravena lehce odlišně od NATO SOFA. Restriktivněji bylo pojata možnost držení a užívání zbraní americkým personálem. Ústupkem je i přijetí českých stavebních předpisů při výstavbě základny americkou stranou. Personál USA by se musel prokazovat identifikační kartou vydanou českými orgány. Zvláštní úprava byla prosazena Českou republikou i v otázce daňových úlev pro americkou stranu. Zvláštní ochrany se dostalo i životnímu prostředí.¹⁵⁶

SOFA byla nicméně sepsána v duchu respektu k suverenitě druhého státu. Je z ní cítit reciprocita a vůle úzké spolupráce.

III. 5. 1. Jurisdikce nad ozbrojenými silami USA na základnách v jiných státech

Exkurz do trestní jurisdikce nad ozbrojenými silami na základnách v jiném státě

USA uzavírá stejně jako jiné země s přijímajícími státy (ale i jako stát přijímající) dohody o právním postavení sil. USA jako stát s největším počtem zámořských vojenských základen má momentálně platných 105 SOFA se 101 státy.¹⁵⁷ Většina z těchto dohod je strukturováno podobně jako NATO SOFA, jíž je USA též stranou. Hlavní zásadou pro USA při sjednávání takových dohod je reciprocita.

SOFA, které uzavírá USA s ostatními státy, stejně tak jako smlouvy SOFA obecně, rozdělují ustanovení o trestní jurisdikci podle toho, či právo bylo porušeno. Nastat mohou tři situace. Bylo-li porušeno právo pouze americké, uplatní se výlučná americká trestní jurisdikce. Bylo-li porušeno pouze právo přijímajícího státu, uplatní se

¹⁵⁵ PŮČEK, Martin. *Zapojení České republiky do systému obrany proti balistickým raketám, mezinárodněprávní aspekty*. Brno, 2010. Diplomová práce (Mgr.). Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právo a právní věda, Katedra mezinárodního a evropského práva, s. 19.

¹⁵⁶ Předkládací zpráva Dohody...

¹⁵⁷ EICHELMANN, Mark E. *International Criminal...*, s. 23.

výlučně právo tohoto státu. V případě porušení právních řádů přijímajícího i vysílajícího státu uplatní se konkurenční jurisdikce. Přijímající stát nikdy nemá výlučnou jurisdikci vůči vojenskému personálu vysílajícího státu.

Pokud se v rámci konkurenční (sdílené) jurisdikce dopustí příslušník ozbrojených sil porušení práva, bude stíhán na základě práva státu přijímajícího. Pokud se ovšem jednání dopustí v souvislosti s plněním služebních povinností nebo pokud je jediným objektem trestného činu vysílající stát nebo osoba z něj pocházející, spadne pod jurisdikci USA jako státu vysílajícího.

I když neexistuje dohoda o právním postavení sil mezi USA a hostujícím státem, snaží se americká strana o to, aby přijímající stát upustil od uplatňování své jurisdikce vůči americkému personálu, a to jak civilnímu, tak i vojenskému, i členům jejich rodiny a civilním zaměstnancům. Důvodem je to, že USA důvěřují svému soudnímu systému a považují jej za nejspolehlivější. Je pochopitelné, že i garance záruk americké strany, že by voják potenciálně byl souzen domovským soudem a nikoli soudem druhé strany, přiláká více zájemců k náboru do armády. Neschopnost této garance by jistě měla negativní vliv na vůli nových rekrutů ohledně vstupu do ozbrojených sil.

Trestní jurisdikce vůči civilnímu personálu základen je také často pokryta dohodami SOFA. V případě, že dohody takové ustanovení nemají, vojenský nadřízený je oprávněn vydat tyto osoby k trestnímu stíhání přijímajícímu státu.

Právní postavení ozbrojených sil USA rozmístěných po světě je upraveno jednak vnitrostátním americkým Vojenským soudním řádem (*Uniform Code of Military Justice*, "UCMJ"), jednak množstvím dohod SOFA. Případy, na které se nevztahuje žádné ustanovení těchto právních aktů, musí posoudit soudy. Zatímco většinu problematiky trestní jurisdikce upravují SOFA, některé mezery v právu se přece jen během let našly. Kvůli mezerám v těchto aktech často dochází k tomu, že civilní personál a rodinní příslušníci ozbrojených sil nebo zmíněného civilního personálu jsou v mírových dobách vydávány přijímajícímu státu z důvodu nedostatku trestní jurisdikce USA a neochoty přijímajícího státu osoby vydat.¹⁵⁸

Exkurz do statutu personálu USA na německých základnách

Pro srovnání statutu amerického vojenského personálu působícího na základnách na cizím území bylo vhodné vybrat zemi nám blízkou, která je součástí stejných

¹⁵⁸ EICHELMANN, Mark E. *International Criminal...*, s. 23 – 32.

mezinárodních struktur. Vzhledem k tomu, že Německo profilu odpovídá, navíc je na jeho území umístěn největší počet amerických vojáků v Evropě, komparace s ním se nabízela.

V Evropě je momentálně rozmístěno asi 60 000 amerických vojáků. Největší počet je umístěn v Německu, a to přes 40 000. Americké letectvo má v Evropě kromě pěti hlavních základen dalších 80 menších, například Morón (Španělsko), Incirlik (Turecko) a Chièvres v Belgii.¹⁵⁹

Právní postavení Američanů umístěných na německých základnách se řídí zvláštními mezinárodními dohodami, včetně NATO SOFA. Na personál zahraničních (tedy i amerických) základen se částečně uplatní také německé právo.

Německé právo se bude vztahovat na personál základny v případě přestupků na poli dopravní kriminality, které nedaly vzniknout dopravní nehodě. Je nutné, aby pro řízení amerických vojenských vozidel měl personál platný řidičský průkaz a to buď vojenský nebo přímo německý.¹⁶⁰

ČR – USA SOFA nezabíhala do podobného detailu jako německá úprava v případě dopravní kriminality. Na tyto případy by se uplatnila obecná ustanovení o trestní jurisdikci či jurisdikci o méně závažných deliktech. Americké vojenské řidičské průkazy by česká strana také uznávala.

Co se týče civilní jurisdikce, americký personál a členové rodiny mohou být souzeni výhradně německým soudem. V občanskoprávních sporech se uplatní plná jurisdikce Německa na všechny strany sporu, nehledě na právní postavení osoby či jeho národnost. To znamená, že i vojenský personál USA podléhá občanskoprávní jurisdikci Německa. Američané mohou žalovat či být žalováni u německých soudů, pokud jde o takové záležitosti, jako porušení nájemní smlouvy nebo neplacení dluhů, tedy klasické civilní spory. Německé orgány také uplatní svou jurisdikci v civilních věcech vůči civilním zaměstnancům základny a jejich rodinným příslušníkům.¹⁶¹

Úprava ČR – USA SOFA odkazuje v civilních záležitostech na NATO SOFA, která stanoví ve svém čl. VII odst. 6, že pokud příslušník ozbrojených sil nebo civilní

¹⁵⁹ Nejvíce Američanů slouží v Německu, kde je i největší letecká základna. [online] [cit. 6. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/275539-nejvice-americanu-slouzi-v-nemecku-kde-je-i-nejvetsi-letecka-zakladna/?mobileRedirect=off>>

¹⁶⁰ U.S. Air Force Fact Sheet. STATUS OF FORCES AGREEMENT. [online] [cit. 6. prosince 2014]. Dostupné z WWW:

<http://www.ramstein.af.mil/library/factsheets/factsheet_print.asp?fsID=13965&page=1>

¹⁶¹ Tamtéž.

složky vysílajícího státu jedná protiprávně mimo plnění svých služebních povinností, tedy například ve vyjmenovaných záležitostech v předešlém odstavci, bude též postaven před soud přijímajícího státu.

Závěr

Česká republika je suverénní stát. Svrchovanost se chápe jako nezávislost státní moci na jiné státní moci. Omezena je jen suverénními právy ostatních států, obecným mezinárodním právem a svobodně převzatými závazky. Vnitřní suverenita se projevuje územní a osobní výsostí. Státu náleží výlučná moc proti všem osobám a věcem, které se nacházejí na státním území, s výjimkou osob požívajících výsad a imunit dle mezinárodního práva. Jednu takovou skupinu subjektů zosobňují ozbrojené síly. Vnější suverenita je výrazem schopnosti státu zachovat svou bezpečnost a neporušitelnost území, ale i možnosti brát na sebe mezinárodněprávní závazky.

Souhrn oprávnění daných ČR mezinárodním právem stát využívá mimo jiné za účelem zajištění bezpečnosti své, svých obyvatel a potažmo i mezinárodní. Bezpečnost je totiž jednou ze základních potřeb člověka i státu a je základním úkolem státu ji pro obyvatele zajistit. Bezpečnost se v rámci ČR chápe široce, jednak jako „*security*“ coby ochrana proti vnějšímu vojenskému protiprávnímu porušení, jednak jako „*safety*“ ve smyslu vnitřní ochrany proti nevojenským hrozbám. Jen za předpokladu zajištění bezpečnosti jednotlivých států bude zachován současně mezinárodní mír a bezpečnost, čímž se rozumí takový stav mezinárodních vztahů, kdy nejsou ohroženy ani národní bezpečnosti států ani mezinárodní mír. V globálním propojeném světě, jehož je ČR součástí, nelze tyto vertikální bezpečnostní úrovně oddělovat, ba naopak je třeba je chápat jako „spojené nádoby“.

Bezpečnost se vyvinula z pojetí v čistě vojenském slova smyslu do multidimenzionálního chápání pojmu. Dnes zahrnuje rovinu ekonomickou, environmentální, sociální či politickou. Stejně jako má široký rozměr význam pojmu bezpečnost a mezinárodní bezpečnost, mají stejné rozpětí hrozby je ohrožující. K zajištění bezpečnosti disponuje stát řadou vojenských i civilních nástrojů na národní úrovni i s mezinárodním prvkem. Jedním z nejefektivnějších institutů, pomocí níž lze čelit vojenským a nevojenským nástrahám, je členství v mezinárodních a nadnárodních organizacích.

Nejvýznamnějším aktérem na poli kolektivní bezpečnosti je OSN, jíž je ČR členem již od své samostatnosti. Rada bezpečnosti OSN nese hlavní odpovědnost za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti a za tím účelem jak ona, tak i další orgány organizace využívají množství nástrojů daných OSN k dispozici. Na základě čl. 51

Charty OSN byla vytvořena organizace kolektivní sebeobranu NATO, jejíž je ČR také členem. ČR společně s dalšími členskými státy těží hlavně ze závazku vyjádřeném v čl. 5 Severoatlantické smlouvy, podle kterého je ozbrojený útok proti kterémukoli členovi organizace brán jako útok proti všem a ostatní členové tak mají povinnost napadenému pomoci. Členství v těchto i dalších mezinárodních organizacích je zakotveno v mezinárodních smlouvách, jimiž byly organizace založeny a na základě kterých ČR přistoupila. Do jejich ustanovení jsou zaneseny závazky, které vůči organizacím ČR má a kterými v souladu s mezinárodním právem omezuje svou suverenitu.

Spektrum moderních hrozeb je široké a státy jsou nuceny pojímat svůj bezpečnostní systém komplexně a rozvíjet jej i na bilaterální úrovni. Jednou z dvoustranných forem spolupráce byl plán vybudování radarové vojenské základny USA v ČR. Státy tím chtěly čelit jednomu z možných zdrojů ohrožení, balistickým raketám, kterými disponují tzv. *rogue states*. ČR k projektu přistoupila, protože je jejím prvořadým úkolem chránit bezpečnost státu a obyvatel a sama by tomuto druhu ohrožení nemohla čelit. V souladu se svými závazky, které měla vůči mezinárodnímu společenství, OSN, NATO, EU i v souladu s vnitrostátním právem, podepsala Dohodu o zřízení základny spolu s Dohodou o právním postavení amerických ozbrojených sil. Smlouvy sice nenabývaly platnosti, nicméně pro účely této práce posloužily jako příklad nástroje, pomocí kterého ČR chtěla dosáhnout zabezpečení a se kterým se pojí množství právních otázek, včetně otázky postavení přítomných vojsk USA.

V souvislosti s vybudováním cizí vojenské základny na našem území by ČR čelila výzvám dotýkajícím se její suverenity a jurisdikce. ČR podepsala smlouvy jako výraz své vnější suverenity a svobodné vůle převzít na sebe závazek v podobě poskytnutí prostoru k vystavění radaru Spojeným státům. Vytyčené území by zůstalo součástí ČR, nebyla by tedy ohrožena územní celistvost státu ani územní suverenity. ČR by delegovala jistá práva na USA. Ve vymezeném území by USA vykonávaly část delegované jurisdikce na ně převedené Českou republikou. V Dohodě byl ovšem přesně stanovem rozsah a určeno území, na kterém by věcně vymezenou jurisdikci prováděly USA coby jiný suverén. Po zániku platnosti smluv by se výsost ČR obnovila. Suverenity našeho státu by tak nebyla ohrožena a veškerá omezení, která by pro ČR ze smluv plynula, by byla přijatá svobodně v souladu s obecným mezinárodním právem.

Z důvodu řádného chodu základny by na vymezeném území ČR působily americké ozbrojené síly. Vojska obecně požívají celou řadu výsad a imunit dle mezinárodního práva. Mimo tyto jim bývají přiznávány ještě další práva a povinnosti, které bývají zakotveny ve smlouvách o právním postavení ozbrojených sil SOFA. Jejich nejčastější složkou bývá určení jurisdikce, tedy upřesnění, na jaké záležitosti se uplatní právní řád státu přijímajícího a na jaké právo státu vysílajícího. Radarová základna upravila statut svých vojsk speciálně pro tento případ ve zvláštní dohodě SOFA. Podobných smluv ale existuje mnoho. Česko-americká SOFA odkazuje často na NATO SOFA, tedy dohodu vytvořenou v rámci NATO, která slouží za vzor ostatním smlouvám tohoto typu a většinou se používá subsidiárně pro případ mezery v právu konkrétní dohody.

Ač základna nebyla vystavěna, není vyloučeno, že v budoucnu nebude podobný projekt realizován. Americký senátor, velmi vlivný politik a bývalý kandidát na prezidenta John McCain se nedávno nechal slyšet, že by výstavbu základny podporoval i dnes.¹⁶² To je důkaz, že se jedná o stále aktuální téma.

Kromě tohoto případu, který nakonec nenašel uplatnění v praxi, existuje mnoho důvodů, pro které se na území ČR mohou nacházet cizí ozbrojené síly. Ať už je to z důvodu výcviků cizích či spojeneckých vojsk, které se dějí velmi často, nebo z méně frekventovaných, nicméně možných důvodů, jako kvůli likvidaci živelných pohrom či průmyslových havárií. Teoreticky by se cizí síly na území ČR mohly vyskytnout i kvůli realizaci operace dle Charty či průchodu nebo přejezdu za tím účelem do jiného státu. Každopádně všechny tyto důvody mají společný cíl, a to zajištění bezpečnosti ČR nebo té mezinárodní.

Přesné vymezení právního statutu ozbrojených sil na území cizího státu je podmínkou úspěšnosti bezpečnostních misí ozbrojených sil, udržování přátelských vztahů mezi státy a právní jistoty. Aby nedocházelo ke kolizi právních řádů, je nutné přesně určit, který stát bude vykonávat soudní pravomoc a který právní řád se bude na daný případ aplikovat.

¹⁶² Radar in the Czech republic? [online] [cit. 14. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <<http://watchingamerica.com/WA/2014/03/18/radar-in-the-czech-republic/>>

Seznam zkratek

Aliance	Organizace Severoatlantické smlouvy
ČR - USA SOFA	Dohoda mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR
Dohoda	Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice
EU	Evropská unie
Charta	Charta Organizace spojených národů
MoU	Memorandum of understanding, Memorandum o porozumění
NATO	Organizace Severoatlantické smlouvy
NATO SOFA	Dohoda mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statutu jejich ozbrojených sil
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
PfP	Partnership for Peace, Partnerství pro mír
RB	Rada bezpečnosti
SOFA	Dohody o právním postavení ozbrojených sil
TA	Tactical Agreement/Arrangement, Dohody o taktickém uspořádání
Vídeňská úmluva	Vídeňská úmluva o smlouvách mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi mezinárodními organizacemi

Seznam použité literatury a pramenů

Primární prameny

Mezinárodní smlouvy a jiné mezinárodní dokumenty

- Agreement Between the United States and Cuba for the Lease of Lands for Coaling and Naval stations. 1903. [online] Dostupné z WWW: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/dip_cuba002.asp>
- Bucharest Summit Declaration [online]. NATO Official Texts, 2008. [cit. 9. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm>
- Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/documents/ga/res/25/ares25.htm>>
- Dohoda mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755>>
- Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755>>
- Dohody mezi smluvními stranami Severoatlantické smlouvy o statutu jejich ozbrojených sil (NATO SOFA).
- Dohody mezi členskými státy Severoatlantické smlouvy a ostatními státy zúčastněnými v Partnerství pro mír o statutu jejich ozbrojených sil (PfP SOFA).
- Dohoda USA – Kuba, 1934. [online] Dostupné z WWW: <http://avalon.law.yale.edu/20th_century/dip_cuba001.asp>
- Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora, Praha: Informační centrum OSN, 2002.

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>>
- Prague Summit Declaration [online]. NATO Official Texts, 2002. [cit. 9. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm>
- Severoatlantická smlouva, 1949. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.nato.int/docu/other/cz/treaty-cz.htm>>
- Smlouva o Evropské unii. [online]. Dostupné z WWW <http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_cs.htm>
- Vídeňská úmluva o smlouvách mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi mezinárodními organizacemi. 1969. [online] Dostupné z WWW: <<http://legal.un.org/avl/ha/vclt/vclt.html>>

Soudní rozhodnutí

- *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Judgment, ICJ Reports, 1984. Dostupné z WWW: <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>>

Vnitrostátní právní předpisy, komentáře, důvodové zprávy

- *Bezpečnostní strategie České republiky*. Ministerstvo zahraničí České republiky, Praha, 2011. [online]. Dostupné z WWW: <http://www.mzv.cz/bezp_strategie/ebs1.html Důvodová zpráva zákona č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky>
- Komentář k ústavnímu zákonu č. 300/2000 ze dne 9. srpna 2000, kterým se mění Ústava České republiky.

- *Návrh usnesení Senátu Parlamentu ČR k vládnímu návrhu, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice, podepsaná dne 8. července 2008 v Praze. 2008. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/tabulka?IS=3985>>*
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR.
- Zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území ČR.
- Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR.

Sekundární prameny

Monografie, učebnice a komentáře

- AUST, Anthony. *Handbook of the International Law*. Second edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0-521-13349-4.
- BALABÁN, Miloš; STEJSKAL, Libor. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha : Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1863-0.
- BÍLÝ, Jiří; KAVAN, Štěpán; SVATOŠ, Roman. a kol. *Veřejná správa a bezpečnost státu jako součást udržitelného rozvoje*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2013. ISBN 978-80-87472-48-4.
- COMBACAU, Jean; SUR, Serge. *Droit international public*. Paris : Montchrestien, 1997. ISBN 2-7076-1016-X.
- ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7179-728-9.
- DAVID, Vladislav; SLADKÝ, Pavel; ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-7201-628-8.

- DUPUY, Pierre-Marie. *Droit international public*. 3eme edition. Clamecy : Dalloz, 1995. ISBN 2-247-02063-1.
- EICHLER, Jan. *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*. Praha : Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1956-9.
- EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-540-0.
- FAIX, Martin. *Medzinárodnoprávny rámec zahraničnopolitických misí Európskej únie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko, 2012. ISBN 978-80-87146-69-9.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. 2. vydání. Brno: Doplněk, 1997. ISBN 80-85765-75-6.
- MRÁZEK, Jan. *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha : Academia, 1990. ISBN 80-200-0220-0.
- *NATO Handbook*. Brussels : NATO Office of Information and Press, 2001. ISBN 92-845-0146-6.
- NATO Legal deskbook. Second edition. [online] Dostupné z WWW: <<https://publicintelligence.net/nato-legal-deskbook/>>
- ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 5. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-506-7.
- ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení : prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-129-8.
- ONDŘEJ, Jan. *Právo mezinárodních prostorů*. 2. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, ediční středisko, 2002. ISBN 80-85889-43-9.
- OSMAN, Mohamed Awad. *The United Nations and peace enforcement : wars, terrorism and democracy*. Aldershot : Ashgate, 2002. ISBN ,0-7546-1726-2.
- POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné – zvláštní část*. 5., dopl. a rozš. vydání, Praha : C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-536-4.

- RYNGAERT, Cedric. *Jurisdiction in International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-954471-4.
- SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha : ASPI publishing, 2006. ISBN 80-7356-178-1.
- SHAW, Malcolm Nathan. *International Law*. 6th edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0-521-72814-0.
- VRŠANSKÝ, Peter; VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – Osobitá časť*. 1. vyd. Bratislava : Eurokódex, s. r. o., 2013. ISBN 978-80-8155-003-4.
- WAISOVÁ, Šárka a kol. *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy*. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-46-5.
- WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 978-80-7380-109-0.

Odborné články v časopisech a příspěvky ve sbornících

- EICHELMANN, Mark E. International Criminal Jurisdiction Issues for the United States Military. *The Army Lawyer*. 2000. ISSN 0364-1287.
- GOLDSTEIN, Brandt. Guantanamo Forever: United States Sovereignty and the Unending State of Exception. *Storming the Court: How a Band of Yale Law Students Sued the President—and Won*. New York: Scribner, 2005.
- JUNEK, Robert. Nový strategický koncept NATO a jeho možné implikace pro schopnosti a použití AČR. *Obrana a strategie / Defence and strategy*. 1/2011. ISSN 1802-7199.
- SCHEU, Harald Christian. Suverenita státu v mezinárodním právu. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 2, ISSN 0543-7962.
- SYLLOVÁ, Jindřiška. Zřízení radarové stanice protiraketové obrany (ústavněprávní aspekty). Parlament České republiky, Kancelář Poslanecké sněmovny, Parlamentní institut, 2008.

Internetové zdroje

- Červený kříž [online] [cit. 27. listopadu 2014]. Dostupné z WWW:
<http://www.cervenkykriz.eu/cz/cz_root.aspx>
- Důvody pro zrušení VÚ Brdy se nemění, protiargumenty jsou často zavádějící. [online] [cit. 7. prosince 2014]. Dostupné z WWW:
<<http://www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/duvody-pro-zruseni-vojenskeho-ujezdu-brdy-se-nemeni--protiargumenty-jsou-casto-zavadejici--105282/>>
- FLECK, Dieter. Guidebook. Drafting Status-of-Forces Agreements (SOFAs). Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2012. [online] Dostupné z WWW:
<www.dcaf.ch/content/download/.../file/SOFA_Guidebook_Eng-web.pdf>
- List of countries with overseas military bases. [online] [cit. 5. prosince 2014]. Dostupné z WWW:
<http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_with_overseas_military_bases>
- MASON, Chuck R. Status of Forces Agreement (SOFA): What Is It, and How Has It Been Utilized? CRS Report for Congress. [online] Dostupné z WWW:
<<https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL34531.pdf>>
- NATO response forces. [online] [cit. 9. prosince 2014] Dostupné z WWW:
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm>
- Nejvíce Američanů slouží v Německu, kde je i největší letecká základna. [online] [cit. 6. prosince 2014]. Dostupné z WWW:
<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/275539-nejvice-americanu-slouzi-v-nemecku-kde-je-i-nejvetsi-letecka-zakladna/?mobileRedirect=off>>
- Předkládací zpráva Dohody mezi ČR a USA o právním postavení ozbrojených sil Spojených států přítomných na území ČR pro Parlament ČR. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755>>

- Radar in the Czech republic? [online] [cit. 14. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <<http://watchingamerica.com/WA/2014/03/18/radar-in-the-czech-republic/>>
- Smlouva SOFA je podepsána. [online] [cit. 7. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.lidovky.cz/smlouva-sofa-je-podepsana-0y5-/zpravy-domov.aspx?c=A080919_155938_ln_domov_mel>
- Strategic concepts [online] [cit. 23. října 2014] Dostupné z WWW: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm>
- U.S. Air Force Fact Sheet. STATUS OF FORCES AGREEMENT. [online] [cit. 6. prosince 2014]. Dostupné z WWW: <http://www.ramstein.af.mil/library/factsheets/factsheet_print.asp?fsID=13965&page=1>
- *Zpráva o zajištění obrany České republiky*. Ministerstvo obrany ČR. [online] [cit. 9. prosince 2014] Dostupný z WWW: <<http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/dokumenty/zakladni-strategicke-bezpecnostni-dokumenty-a-pravni-predpisy-8492/>>

Kvalifikační práce

- KUPOVÁ, Lucie. *Zacházení s válečnými zajatci po konci studené války a možné alternativy: Případ Guantanamo*. Brno, 2009. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova fakulta, Fakulta sociálních studií. Dostupné také z WWW: <http://is.muni.cz/th/219592/fss_b/bakalarska_prace.txt>
- NĚMCOVÁ, Iveta. *Přenos pravomocí a suverenita státu*. Brno, 2010. Rigorózní práce (JUDr.). Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právo a právní věda, Katedra ústavního práva a politologie.
- PŮČEK, Martin. *Zapojení České republiky do systému obrany proti balistickým raketám, mezinárodněprávní aspekty*. Brno, 2010. Diplomová práce (Mgr.). Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Právo a právní věda, Katedra mezinárodního a evropského práva.

- PULGRET, Miroslav. *Teritoriální jurisdikce státu*. Praha, 2003. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního práva.
- PULGRET, Miroslav. *Vybrané kapitoly jurisdikce státu v mezinárodním právu*. Praha, 2010. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta.

Resumé

Cílem této práce je poskytnout ucelený úvod do mezinárodněprávních otázek, které se pojí s přítomností cizích ozbrojených sil na území ČR a potažmo na území jakéhokoli přijímajícího státu. Práce využívá pro ilustraci příkladu neuskutečněného projektu radarové základny USA na území ČR, kde měly být současně přítomny americké ozbrojené síly.

První část práce se zabývá bezpečnostními otázkami. Rozebírá pojem bezpečnosti a mezinárodní bezpečnosti. Nastiňuje, jaké důvody vedou cizí ozbrojené síly k přítomnosti na území jiného státu a jak mohou svou činností přispívat k zajištění bezpečnosti. Z pohledu mezinárodního práva je pojednáno i o systému kolektivní bezpečnosti a systému kolektivní sebeobraný jako významných nástrojů zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti.

Druhá část práce se zaměřuje na to, jak přítomnost cizích ozbrojených sil ovlivňuje suverenitu přijímajícího státu.

Třetí část je věnována možná nejviditelnějšímu projevu pobytu ozbrojených sil na území jiného státu, tedy zásahu do jeho jurisdikce. Na příkladu jednotlivých dohod o právním postavení ozbrojených sil práce ilustruje, jak jsou práva a povinnosti rozděleny mezi přijímající a vysílající stát.

Pomocí deskriptivní, analytické a komparativní metody se diplomová práce snaží osvětlit problematiku pobytu ozbrojených sil na území jiného státu v širším kontextu, a to zejména s důrazem na vliv tématu na zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti a bezpečnosti České republiky.

Summary

The aim of this study is to serve as an introduction to the legal issues dealing with the presence of foreign states' armed forces in the territory of the Czech Republic and in any other receiving states' territory.

Czech Republic has ultimate sovereignty under international law. It has supreme independent authority over her geographic area and is only restricted by the sovereignty of other states, international law itself and by freely accepted commitments.

Chapter One is introductory and defines how as a consequence of its status as a sovereign state, Czech Republic joins international and supranational organisations and is part of many bilateral and multilateral security agreements. Such acts of its free will serve as a complex system of security measures that every state needs to undertake in order to secure its geographic area and its population. National security and safety is linked to international peace and security. One without the other cannot exist.

Due to rapid developments and globalised world, the threats to states' security has changed. Nowadays, states need to face not only military threats, but non-military threats as well, such as economical, environmental, social or political challenges. States use multiple instruments for the purpose of overcoming these threats.

One of the challenges the international community has to deal with are rogue states. It has been proven they possess ballistic missiles and thus endanger democratic western states, Czech Republic included. However, it wasn't in Czech power to secure its territory and inhabitants from such missiles. USA, on the other hand, came up with a plan to build a radar base in the Czech territory in order to prevent missile attacks. The radar would protect not only the US and Czech grounds, but the Euro-Atlantic territory as well. This joint platform would improve and contribute to the system of collective security and collective self-defence.

Building a military base overseas embodies a list of legal issues. A lot of them are connected with the related presence of armed forces of the sending state, here the US, in the territory of the receiving state, here the Czech Republic. Chapter Two deals with the questions how would the presence of foreign base and forces affect Czech sovereignty. Chapter Three focuses on problems with the influence of states' jurisdiction.

The Czech Republic signed both of the agreements founding the project: the agreement on establishing ballistic missile defense radar („agreement“) and the status of forces agreement („SOFA“) as an expression of its external sovereignty and free will. The territory on which the base would stand, would still be part of Czech Republic and therefore the territorial sovereignty would remain unharmed. Czech side would delegate certain rights to the American side as the result of delegated jurisdiction. The amount of rights and obligations delegated to the sending state would be precised in the SOFA agreement. The agreement also stipulated that when no longer in force, the ultimate sovereignty and jurisdiction of the Czech Republic would renew.

Even though the project wasn't carried out, it still finds its place in the theory of international law. It serves as an example of security agreement. It could also can be used as a model for future agreements concerning similar projects.

Besides that, there are many reasons why armed forces can be present in other states' territory. Whether it is for trainings or in order to execute a mission on behalf of the UN. They can also help in recovery operations after an environmental or industrial disaster. All these reasons have a common goal, which is to ensure the security of the country and the international community as well.

For the purposes of friendly relations among states, the legal certainty and finally for the purposes of successful mission of armed forces, it is crucial to precisely establish the legal status of the sending states' forces. In order to avoid the conflict of law, it is necessary to determine which state will exercise jurisdiction and which law would be applied to the case. Whether the one of the sending state or the receiving one. Most of such provisions are to be found in the status of forces agreements. In case of gap in law, the NATO SOFA is usually applied.

Seznam klíčových slov v jazyce práce a jejich překlad do anglického jazyka

Mezinárodní bezpečnost International security

Suverenita Sovereignty

Jurisdikce Jurisdiction

Název práce v anglickém jazyce

Presence of Foreign States' Armed Forces in the Territory of the Czech Republic